

***Meld- en hulptrajecten voor
kinderen als getuigen
van huiselijk geweld***

Inventarisatie en onderbouwing

***Meld- en hulptrajecten voor kinderen als getuigen van
huiselijk geweld***

Inventarisatie en onderbouwing

Edith Geurts

Hilde Bakker

NIZW Jeugd 2006

© 2006 Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW

Niets uit deze opgave mag worden vermenigvuldigd en / of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Dit rapport is geschreven in opdracht het Ministerie van Justitie en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Auteurs

Edith Geurts, NIZW Jeugd / Expertisecentrum Kindermishandeling

Hilde Bakker, TransAct

Met medewerking van

Marianne Berger, NIZW Jeugd / Expertisecentrum Kindermishandeling

Wendela Wentzel, TransAct

Met dank aan

Thérèse Evers, TransAct

Inhoud

<i>Inleiding</i>	8
Huiselijk geweld en kinderen	8
De aanpak van huiselijk geweld waar kinderen bij betrokken zijn	8
De vraag van Justitie en VWS	9
Verantwoording	9
Leeswijzer	11
1. <i>Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders</i>	12
Over welke kinderen gaat het?	12
Om hoeveel kinderen gaat het?	12
Op welke manieren zijn kinderen getuige?	13
Gezinscontext	15
Gevolgen van het geweld voor kinderen	16
Welke hulp is nodig?	18
2. <i>Een traject voor kinderen die betrokken zijn bij huiselijk geweld</i>	22
Kernelementen in de keten voor kinderen	22
Uitgangspunten voor het aanbod	25
Actuele ontwikkelingen	27
Stand van zaken samenwerkingsafspraken ASHG's en politieregio's	28
3. <i>Beschrijving van voorbeelden</i>	30
Kindspoor Hollands Midden / Haaglanden	31
Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Utrecht	38
Ketensamenwerking Provincie Flevoland	43
Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Eindhoven	49
Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Nijmegen	55
4. <i>Bevindingen en aanknopingspunten voor andere regio's</i>	60
Kernelementen in de keten voor kinderen: bevindingen en aanknopingspunten	60
Uitgangspunten voor het aanbod: bevindingen en aanknopingspunten	63
Slotopmerkingen	66
<i>Geraadpleegde literatuur</i>	68
<i>Bijlage 1. Overzicht samenwerkingsafspraken rond kinderen als getuige na meldingen huiselijk geweld</i>	72

Inleiding

De afgelopen jaren is de aandacht voor kinderen die getuige zijn (geweest) van geweld tussen hun ouders sterk toegenomen. Vooral bij beroepskrachten en politici komen zij steeds beter in beeld als een belangrijke doelgroep die aandacht verdient. Dat is een goed teken: het aanschouwen van geweld tussen hun ouders kan ernstige gevolgen hebben voor de lichamelijke, geestelijke en sociale ontwikkeling van kinderen. Jaarlijks zijn vele duizenden kinderen getuige van geweld in het gezin. Bovendien blijkt een groot deel van deze kinderen niet alleen getuige te zijn van geweld, maar daarnaast ook slachtoffer van fysieke, seksuele of psychische kindermishandeling.

Huiselijk geweld en kinderen

Kinderen kunnen op verschillende manieren betrokken zijn bij huiselijk geweld. De officiële definitie van huiselijk geweld volgens het Ministerie van Justitie (2002) luidt:

'geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer gepleegd is.'

Geweld betekent in dit verband: de aantasting van de persoonlijke integriteit. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen geestelijk, lichamelijk en seksueel geweld.

De *huiselijke kring* van slachtoffers bestaat uit (ex-)partners, gezinsleden, familieleden en huisvrienden. Dat betekent dat de pleger en het slachtoffer elkaar kennen en zelfs een relatie met elkaar hebben. Meestal wonen ze in hetzelfde huis, soms niet. Maar slachtoffer en pleger zijn in ieder geval (ex-) partners van elkaar, ouders en kinderen, broers en zussen of anderszins familie. Bij huiselijk geweld gaat het dus niet zozeer om de plek waar de mishandeling plaatsvindt, maar om de onderlinge relatie tussen slachtoffer en pleger.

Kinderen kunnen direct slachtoffer zijn van huiselijk geweld. Dan spreken we van kindermishandeling. Daarnaast kunnen kinderen getuige zijn van huiselijk geweld. Kinderen zijn getuige van geweld als zij op één of andere manier merken dat er bij hen thuis sprake is van geweld. Het meest is bekend over kinderen die getuige zijn van partnergeweld, in het bijzonder vrouwenmishandeling in heteroseksuele relaties. Daarnaast zijn er nog vele andere vormen van huiselijk geweld denkbaar waar kinderen getuige van kunnen zijn, maar daarover is relatief weinig bekend in vergelijking met kindermishandeling en kinderen die getuige zijn van vrouwenmishandeling.

De aanpak van huiselijk geweld waar kinderen bij betrokken zijn

De kabinetsnota *Privé geweld – Publieke zaak* (Ministerie van Justitie 2002) heeft een belangrijke impuls gegeven aan tal van maatregelen en activiteiten om de aanpak van huiselijk geweld landelijk en regionaal op een hoger plan te brengen. Ook voor de kinderen die betrokken zijn bij huiselijk geweld zijn diverse methodieken en programma's ontwikkeld of in ontwikkeling (Ministerie van Justitie 2002, TransAct en NIZW Jeugd 2004, Wentzel 2004, Ministerie van VWS 2005).

In de aanpak van de problematiek van de kinderen is momenteel relatief veel aandacht voor een sluitende ketenaanpak. Her en der in het land is het initiatief genomen om te komen tot goede samenwerkingsafspraken met verschillende betrokken partijen bij de aanpak van huiselijk geweld waar kinderen bij betrokken zijn. Deze afspraken betreffen vaak de keten vanaf het moment van signalering, via screening en feitelijke hulpverlening tot aan de nazorg. Hoewel deze trajecten soms verschillen kennen in bijvoorbeeld visie en betrokken partners, hebben zij veelal een gemeenschappelijke doelstelling: door het vroegtijdig signaleren en helpen van kinderen willen zij de veiligheid van de kinderen vergroten en de kans op verstoringen in hun ontwikkeling verkleinen. In het ideale geval is dit traject voor de kinderen gekoppeld aan de hulp die de andere gezinsleden krijgen.

De vraag van Justitie en VWS

De Ministeries van Justitie en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) hebben NIZW Jeugd / Expertisecentrum Kindermishandeling en TransAct gevraagd een inventarisatie te maken van de verschillende trajecten / samenwerkingsafspraken voor kinderen die betrokken zijn bij geweld tussen hun ouders, een aantal goede voorbeelden daarvan te beschrijven, handreikingen te doen voor regio's die een dergelijk traject willen opzetten en regio's die al een samenwerkingstraject hebben te inspireren. Het gaat hierbij niet zozeer om het afzonderlijke aanbod dat verschillende instanties doen, maar om het totale aanbod aan de kinderen en hun gezinnen en de manier waarop de afstemming tussen de verschillende instanties is geregeld.

Verantwoording

Korte literatuurstudie

Allereerst is een korte literatuurstudie gedaan. Daarin is gekeken naar de problematiek van kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. Bovendien is gezocht naar informatie over de elementen waaruit een effectieve ketenaanpak voor deze kinderen en hun gezinnen moet bestaan.

Inventarisatie

Voor de inventarisatie van samenwerkingsafspraken voor de aanpak van de problematiek van kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders is geput uit een vijftal bronnen.

Ten eerste is gebruik gemaakt van het *Overzicht van Advies- en steunpunten huiselijk geweld* (Goes, Keus en Schakenraad TransAct 2005), waarin ook is opgenomen met welke instellingen samenwerkingsafspraken zijn gemaakt en of deze in een protocol zijn opgenomen.

Ten tweede zijn coördinatoren van de Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld (ASHG) in een landelijke bijeenkomst schriftelijke vragen voorgelegd over de aanwezigheid en vormgeving van een traject voor kinderen. Op een later moment zijn dezelfde vragen nogmaals per e-mail gesteld.

Ten derde zijn alle regiocoördinatoren van de politieregio's per e-mail gevraagd om de actuele stand van zaken te schetsen van eventuele regionale samenwerkingsafspraken rond kinderen als getuigen.

Ten vierde is op een landelijk overleg voor de bureauhoofden van de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (overigens in een ander kader) gevraagd naar goede voorbeelden van afstemming / samenwerking in hun regio als het gaat om kinderen die betrokken zijn bij huiselijk geweld.

Ten vijfde is op internet gezocht naar plannen en convenanten over de aanpak van huiselijk geweld. Deze zijn bekeken op samenwerkingsafspraken over kinderen.

Na verloop van tijd bleken er, ondanks deze inspanningen, nog initiatieven aan onze aandacht ontsnapt. De initiatieven die ons ter ore kwamen hebben we nog opgenomen. Het is mogelijk dat er nog informatie is over projecten of convenanten die ons niet heeft bereikt.

Beschrijving van goede voorbeelden

De in deze publicatie beschreven goede voorbeelden zijn geselecteerd op basis van een aantal voorwaarden, te weten:

- De aanwezigheid van een protocol. Het traject is tenminste beschreven in een algemeen protocol huiselijk geweld en bij voorkeur ook in een apart protocol speciaal over het traject voor de kinderen.
- In het protocol is tenminste opgenomen welke partijen betrokken zijn en welke functies zij uitvoeren.
- Het protocol moet ook in de praktijk gebruikt worden en is dus niet alleen theoretisch zijn.
- De voorbeelden zijn exemplarisch voor verschillende 'soorten' trajecten, dat wil zeggen dat we gezocht hebben naar trajecten die van elkaar verschillen qua invalshoek of insteek.

De voorbeelden die hier zijn opgenomen zijn dus illustratief voor een bepaalde aanpak en niet noodzakelijkerwijs de beste of de enige manier om een ketenaanpak voor kinderen en hun gezinnen op te zetten. Op basis van bovengenoemde punten zijn we gekomen tot de volgende vijf voorbeelden.

1. *Kindspeer Hollands Midden / Haaglanden* is het eerste en meest uitgewerkte Nederlandse meldtraject voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld. Hierin hebben het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling en de Raad voor de Kinderbescherming een centrale rol.
2. In Utrecht loopt het zorgprogramma *Een VeiligHuis* al jaren. Bovendien is zeer recent de pilot *Thuisgeweld, jeugdigen en de jeugdzorgketen*, om de kinderen die getuige zijn extra te belichten, afgerond en geëvalueerd. Deze pilot bleek succesvol.
3. In de provincie Flevoland is relatief veel aandacht voor de afstemming tussen de aanpak van kindermishandeling en de aanpak van huiselijk geweld, problematieken die elkaar deels overlappen en deels verschillend zijn. Bovendien is in Flevoland veel aandacht voor het signaleren van kinderen die getuige of slachtoffer zijn van huiselijk geweld.
4. In het project *Hulp aan kinderen als getuige* in Eindhoven zijn vergevorderde plannen voor de invulling van de backoffice voor de hulp aan deze kinderen, die deels ook al zijn uitgewerkt. Bovendien zijn er veel mogelijkheden voor opvoedingsondersteuning, die voor de problematiek van kinderen als getuigen ook worden aangewend.

5. Tot slot heeft in Nijmegen de samenwerking tussen Bureau Jeugdzorg en de politie een prominente plek: alle kinderen die betrokken zijn bij huiselijk geweldzaken worden gemeld bij Bureau Jeugdzorg / Advies- en Meldpunt Kindermishandeling. Bovendien is de strafrechtelijke invalshoek relatief goed uitgewerkt in Nijmegen.

Voor de beschrijvingen hebben we interviews afgenomen met de projectleiders van de verschillende trajecten of van het algemene project huiselijk geweld. Bovendien hebben we de betreffende protocollen bestudeerd en eventueel aanwezige evaluatieverslagen bekeken.

Leeswijzer

Eerst gaan we in op de doelgroep: wie zijn de kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld? En wat hebben ze nodig? Vervolgens gaan we in op de vraag wat we onder een traject voor kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders verstaan. Welke elementen moeten in de sluitende aanpak voor deze kinderen ten minste aanwezig zijn? Vervolgens beschrijven we het genoemde vijftal goede voorbeelden. Tot slot vatten we de belangrijkste conclusies samen, die behulpzaam kunnen zijn voor de praktijk. De stand van zaken met betrekking tot de samenwerkingsafspraken over kinderen als getuigen van huiselijk geweld bij alle ASHG's en politieregio's is opgenomen in bijlage 1.

1. Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders

Om te kunnen bepalen hoe kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders goed geholpen kunnen worden, is het allereerst van belang inzicht te hebben in de aard en achtergronden van hun problematiek. In deze paragraaf schetsen we een beeld van deze kinderen. Allereerst bakenen we af over welke kinderen het hier gaat. Vervolgens gaan we in op de vraag om hoeveel kinderen het gaat. Daarna behandelen we tien manieren waarop kinderen getuige kunnen zijn van huiselijk geweld. Vervolgens schetsen we een beeld van de gezinscontext. Daarna gaan we in op de gevolgen die kinderen kunnen ondervinden van het aanschouwen van geweld tussen hun ouders. Tot slot komt de hulp die deze kinderen en hun gezinnen nodig hebben aan de orde.

Over welke kinderen gaat het?

Als het gaat over kinderen die getuige zijn van thuisgeweld gaat het doorgaans over kinderen die getuige zijn van fysiek, seksueel en / of psychisch geweld tegen hun moeder. Hun vader of de nieuwe vriend van hun moeder is meestal degene die primair gewelddadig is. Feitelijk gezien zijn ook andere vormen van huiselijk geweld waar kinderen getuige van kunnen zijn denkbaar. Er kan bijvoorbeeld ook sprake zijn van mishandeling door de moeder, door broers of zussen of van geweld binnen gezinnen met een andere samenstelling (Jaffe, Wolfe en Wilson 1990; Dijkstra 2001; Andrews 2002; Baeten en Geurts 2002). Over kinderen die getuige zijn van andere vormen van geweld dan vrouwenmishandeling is relatief weinig bekend.

Om hoeveel kinderen gaat het?

Over het aantal kinderen dat getuige is van geweld tussen hun ouders zijn geen exacte cijfers te geven. We weten niet hoe vaak partnergeweld voorkomt in gezinnen met thuiswonende kinderen. Uit een representatief Nederlands onderzoek naar vrouwenmishandeling blijkt dat ongeveer 20% van alle vrouwen ooit mishandeld is door haar partner (Römkens 1989). Het merendeel van deze vrouwen heeft kinderen op het moment van de mishandeling. Bovendien bleek uit dat onderzoek dat bijna één op de vier vrouwen die ooit is mishandeld, ook tijdens de zwangerschap wordt mishandeld. Het geweld richt zich daarbij niet alleen tegen de vrouw, maar ook rechtstreeks tegen haar buik en dus tegen haar ongeboren kind. Stoppen met de relatie, een veelgehoorde oplossing tegen partnergeweld, betekent niet altijd dat het geweld ook stopt en dat de vrouw en haar kinderen veilig zijn. Soms verergert het geweld zelfs. Uit hetzelfde onderzoek uit 1989 blijkt dat bij één op de zes vrouwen die de relatie verbreken vanwege het geweld, het geweld na de scheiding gewoon doorgaat.

Ook over het precieze aantal kinderen dat slachtoffer is van mishandeling zijn geen exacte cijfers bekend. Momenteel vindt een onderzoek plaats naar de omvang van kindermishandeling in Nederland. De resultaten

worden eind 2006 verwacht. Tot die tijd moeten we het doen met cijfers die vertaald zijn uit het buitenland. Naar schatting worden in Nederland zo'n 80.000 kinderen per jaar verwaarloosd, mishandeld of seksueel misbruikt. Zo'n 40 à 50 kinderen overlijden jaarlijks aan de gevolgen daarvan. Deze cijfers zijn gebaseerd op Amerikaans onderzoek en omgerekend naar de Nederlandse situatie. Per jaar wordt duizenden keren contact opgenomen met de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK). In 2005 betrof dit 26.712 adviezen / consulten en nog eens 11.340 onderzoeken naar aanleiding van een melding (waarbij een melding natuurlijk betrekking kan hebben op meerdere kinderen). Cijfers zeggen echter weinig over de daadwerkelijke omvang: niet alles wordt gesignaleerd, soms wordt het wel gesignaleerd maar genegeerd, en tot slot wordt niet na elk signaal contact opgenomen met een AMK.

In Amerikaans onderzoek is regelmatig gewezen op de overlap tussen vrouwenmishandeling en kindermishandeling. In de helft van de gezinnen waar de moeder wordt mishandeld, worden ook de kinderen geslagen. Omgekeerd blijkt hetzelfde: waar sprake is van kindermishandeling krijgt in ongeveer de helft van de gevallen ook de moeder klappen. Op basis van verschillende onderzoeken kunnen we zeggen dat tussen de 30 en 60% van de kinderen die getuige is van geweld daarnaast slachtoffer is van kindermishandeling. Dat betekent dus dat deze kinderen zien dat hun moeder wordt mishandeld en daarnaast zelf ook worden mishandeld (Edleson 1999).

Op welke manieren zijn kinderen getuige?

Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders kunnen dat op verschillende manieren merken. Ouders denken - en hopen - vaak dat kinderen de ruzies en het geweld niet opmerken omdat ze slapen of in een andere kamer aan het spelen zijn. Uit verschillende onderzoeken blijkt echter dat naar schatting zo'n 80% van de kinderen getuige is van het geweld tegen hun moeder en op de één of andere manier merken dat hun moeder mishandeld wordt (Lamers-Winkelmann 2000).

Uit een recent Amerikaans onderzoek blijkt dat kinderen op tien manieren blootgesteld kunnen zijn aan geweld tussen hun ouders (Holden 2004 in Geurts 2005). In de eerste zes categorieën gaat het om directe betrokkenheid bij het geweldsincident. Bij de laatste vier gaat het om indirecte blootstelling.

Het kind wordt tijdens de zwangerschap blootgesteld aan geweld. Eén op de vier mishandelde vrouwen is ook tijdens haar zwangerschap mishandeld door haar partner (Römkens 1989). Een kind wordt dan al voor zijn geboorte geconfronteerd met geweld tussen zijn ouders. Het ongeboren kind is direct doelwit van de mishandeling of wordt onbedoeld geraakt, bijvoorbeeld doordat de vrouw van de trap geduwd wordt. Ook kan de psychische toestand van de mishandelde vrouw de foetus beïnvloeden. Bijvoorbeeld doordat de stress die de moeder ervaart gevolgen heeft voor de ontwikkeling van het ongeboren kind, waar het kind ook na de geboorte last van kan hebben. Sommige moeders zijn ervan overtuigd dat het geweld het temperament van hun kind op negatieve wijze beïnvloed heeft.

Het kind is ooggetuige. Kinderen zien het geweld bijvoorbeeld doordat zij in dezelfde ruimte zijn als waar het geweld zich afspeelt. In een studie vertelde meer dan de helft van de moeders dat hun kinderen direct ooggetuige waren geweest van mishandeling (Hutchinson en Hirschel 2001 in Holden 2004). Kinderen kunnen aanwezig zijn bij zeer ernstige vormen van geweld, waarbij ze niet weten of hun moeder het er wel levend vanaf brengt. In extreme gevallen zijn kinderen er zelfs getuige van dat hun moeder gedood wordt door hun vader. Maar het kan ook zijn dat zij zien dat hun moeder hun vader doodt.

Het kind is oorgetuige. Het kind is bijvoorbeeld in een andere kamer terwijl de mishandeling plaatsvindt, maar kan het wel horen. Wat het precies hoort kan variëren van boos geschreeuw tot het breken van voorwerpen, van de klappen die vallen tot hulpgeroep. Sommige moeders geloven dat het horen van het geweld nog traumatischer is dan het zien ervan. Een moeder vertelde: 'Mijn kinderen zagen nooit iets, want ik werd altijd achter de gesloten deur van de slaapkamer mishandeld. Dus stelden ze het zich nog erger voor dan het was, ze konden zich wel van alles in hun hoofd halen' (DeVoe en Smith 2002 in Holden 2004).

Het kind bemoeit zich met de ruzie. Het kind kan bijvoorbeeld de politie bellen, tussen de vechtende partijen springen om te proberen te voorkomen dat zijn moeder geslagen wordt en / of tegen de pleger schreeuwen dat hij op moet houden. In een Amerikaans onderzoek is moeders gevraagd naar de reactie van hun kinderen tijdens het geweld. Daaruit blijkt dat 30% van de moeders aangeeft dat hun kinderen meestal verbaal of fysiek voor hen opkwamen. De meeste kinderen realiseerden zich daarbij wel dat zij hierdoor betrokken raakten bij het conflict en ook klappen konden opvangen (Holden 1998 in Holden 2004).

Het kind wordt zelf slachtoffer. Het kind kan zowel verbaal als fysiek geraakt worden door het geweld. Dit kan per ongeluk zijn doordat het kind zich in de vuurlinie bevindt, of opzettelijk, doordat het geweld rechtstreeks tegen het kind gericht is. Soms gebruikt de pleger het kind om de moeder te raken. Uit een Amerikaans onderzoek blijkt dat 65% van de plegers van huiselijk geweld wel eens dreigt de kinderen pijn te doen of weg te halen, tegenover 19% van de vaders uit de controlegroep (McCloskey 2001 in Holden 2004).

Het kind neemt deel aan het geweld. Dit komt een enkele keer voor. De pleger kan een kind dwingen of in elk geval aanmoedigen zijn moeder te mishandelen. Dit komt waarschijnlijk het meest voor onder zonen.

Het kind wordt geconfronteerd met de directe nasleep van het geweld. De eerste effecten, zoals dat hun moeder van streek is, verwondingen heeft, gebroken servies of de politie die ter plaatse komt, treden op direct of kort na de uitbarsting. Deze eerste effecten kunnen nog tot enkele dagen na het geweld voortduren en gaan soms samen met een bezoek aan het ziekenhuis of de EHBO.

Het kind wordt geconfronteerd met effecten op langere termijn. Denk aan een verhuizing naar een opvanghuis of een nieuwe woning, vluchten van huis, gevangenneming van de pleger, veranderingen in opvoedingsgewoonten en psychische problemen bij de moeder.

Het kind wordt alleen indirect blootgesteld aan het geweld. Dit is het geval als het kind zich bewust is van het geweld, maar de negatieve effecten ervan niet direct ervaart. Een kind kan bijvoorbeeld te weten komen dat zijn vader zijn moeder mishandelt doordat het luistert naar een gesprek tussen zijn moeder en een familielid over dit onderwerp of dat zijn moeder hem er zelf over vertelt.

Het kind weet en merkt niets van het geweld. Zo'n situatie is alleen mogelijk als het geweld eenmalig was, buiten het ouderlijke huis plaatsvond of als het kind destijds niet thuis was.

Gezinscontext

Het geweld wordt veroorzaakt door verschillende factoren en heeft bovendien verschillende gevolgen voor het gezin als geheel én voor de individuele gezinsleden. Bij gezinsgeweld is vaak niet helemaal helder wat de aanleiding is en wat het gevolg. Gezinnen waar geweld een rol speelt, hebben vaak ook andere problemen dan het geweld.

Uit de literatuur zijn verschillende factoren bekend die bijdragen aan het ontstaan en in stand blijven van huiselijk geweld. Deze zogenoemde risicofactoren worden afgeleid uit empirisch onderzoek bij grote groepen gezinnen. Op groepsniveau vergroten deze factoren de kans op het ontstaan en in stand blijven van geweld. In individuele situaties zijn echter uiteenlopende combinaties van factoren mogelijk. De aanwezigheid van risicofactoren leidt niet automatisch tot huiselijk geweld. Beschermende factoren kunnen tegenwicht bieden waardoor problemen niet ontstaan of niet uit de hand lopen. Bovendien is de afwezigheid van uit onderzoek bekende factoren geen garantie dat huiselijk geweld in een bepaald gezin niet zal voorkomen.

In de literatuur worden vaak onderstaande vier groepen risicofactoren onderscheiden (Lemmers 2002):

- ❖ **De opvoeder.** Factoren bij de opvoeder die de kans op geweld tegen een gezinslid kunnen vergroten, zijn bijvoorbeeld psychiatrische stoornissen, alcohol- en druggebruik, persoonlijke stress, sterke behoefte aan macht en controle, beperkt pedagogisch besef en eigen ervaringen met geweld in het gezin van herkomst.
- ❖ **De gezinssituatie.** Risicofactoren in de gezinssituatie zijn bijvoorbeeld machtsverschillen binnen het gezin, de interactie tussen ouder en kind, werkeloosheid, armoede.
- ❖ **De gezinsomgeving.** Risicofactoren in de omgeving van een gezin zijn bijvoorbeeld fysieke isolatie vanwege geografische ligging, sociaal isolement en het ontbreken van sociale steun.
- ❖ **De samenleving.** Voorbeelden van risicofactoren in de samenleving als geheel zijn normen en waarden die de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen benadrukken en heersende opvattingen over de legitimiteit van geweld.

Dergelijke risicofactoren komen vaker voor in gezinnen waar geweld speelt dan in niet-gewelddadige gezinnen. Mede op basis van deze factoren ontstaat een beeld van de context van gezinnen waar huiselijk geweld speelt.

Zoals eerder aan de orde kwam, komen in gezinnen waar sprake is van partnermishandeling vaak ook *andere vormen van gezinsgeweld* voor. In ongeveer de helft van de gezinnen waarin de moeder mishandeld wordt, worden ook de kinderen mishandeld. En andersom geldt hetzelfde: in gezinnen waar sprake is van kindermishandeling, blijkt ongeveer de helft van de moeders ook slachtoffer van mishandeling (Edleson 1999). In gezinnen waar huiselijk geweld speelt blijkt bovendien vaak sprake van een *traditionele rolverdeling*, van een uitvergroete en stereotype verhouding tussen mannen en vrouwen: de man is het hoofd van het gezin, dominant en controlerend, de vrouw passief en op de achtergrond. Daarnaast kenmerken gezinnen waarin geweld aan de orde van de dag is zich door een *slechte onderlinge communicatie*. Omdat fysiek geweld vaak

gepaard gaan met psychisch geweld, wordt in deze gezinnen relatief veel gescholden, gedenigreed, vernederd en geïntimideerd. En als één gezinslid dat doet, ligt het voor de hand dat deze communicatievorm door en tegen meerdere gezinsleden wordt gebruikt (Geurts 2005a).

Daarnaast is *isolement* kenmerkend voor gezinnen waarin geweld aan de orde van de dag is. Kinderen zijn weinig geneigd naar buiten te treden met hun problematische thuissituatie, maar dat geldt ook voor de andere gezinsleden. De gezinnen waar huiselijk geweld speelt, zijn omgeven door schaamte en geheimhouding. Daardoor is de kans dat betrokkenen er zelf over praten niet groot. Bovendien kan isolement een strategie zijn van de pleger om controle te krijgen en houden over zijn gezin.

Ook *de opvoeding* kan door het geweld beïnvloed worden (Geurts 2005b). Het kan zijn dat in deze gezinnen sprake is van strenge, rigide opvoedmethodes. Maar het kan ook zijn dat deze gezinnen zich juist kenmerken door onverschilligheid, een afwijzende houding en gebrek aan toezicht. In het eerste geval wil de pleger controle over de kinderen houden en straft streng en hard, soms ook door een gebrek aan kennis over een normale ontwikkeling van kinderen. Overigens zie je soms ook bij de mishandelde moeders dat zij extreem streng zijn voor hun kinderen: zij zijn bijvoorbeeld bang dat als hun kinderen zich niet goed gedragen zij ook klappen krijgen. Het tweede geval, dat ouders afwijzend en onverschillig zijn in de opvoeding, kan komen doordat ouders het te druk hebben met eigen problemen: zij verliezen hun kinderen dan als het ware uit het oog.

Tot slot blijkt het vaak voor te komen dat huiselijk geweld samengaat met *criminaliteit* van de ouders, een *psychische stoornis* van en *alcohol of drugsmisbruik* door (één van) de ouders.

Gevolgen van het geweld voor kinderen

Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders groeien op met een fundamentele verwarring over de betekenis van liefde, geweld en intimiteit (Van Lawick en Groen 1998). De plaats die voor hen een veilige haven zou moeten zijn, is een bron van geweld en bedreiging.

De bewustwording groeit dat het aanschouwen van geweld door kinderen schadelijk kan zijn voor hun ontwikkeling. De schade is niet voor elke kind gelijk. Onder andere de ernst en de duur van het geweld, het geslacht en de ontwikkelingsfase van de kinderen zijn van invloed op de mate van schade (Baeten en Geurts 2002). Graham-Bermann (2001) toonde aan dat 40% van de kinderen ernstige nadelen ondervindt van het feit dat ze getuige waren van thuisgeweld. Zeker als zij zich machteloos voelden en doodsangst uitstonden waren de gevolgen ernstig: zij raakten daardoor getraumatiseerd en kregen klachten als depressie, angsten, agressie, slapeloosheid en teruggetrokken gedrag. Met de overige 60% gaat het redelijk: zij zijn niet ernstig getraumatiseerd geraakt door het geweld, maar hebben vaak wel lichte klachten, zoals bijvoorbeeld schrikachtigheid, verdriet en angst.

Meestal gaat het om een combinatie van klachten en is er sprake van overlap met de gevolgen van kindermishandeling (Dijkstra 2001):

- naar binnen gericht (internaliserend): zich terugtrekken, depressiviteit, automutilatie;

- naar buiten gericht (externaliserend): pesten, impulsief gedrag, agressie, onhandelbaar en ongehoorzaam gedrag;
- sociale problemen: zorgend, overaangepast, ordeverstoring, geïsoleerd, agressief.

In onderstaande tabel zijn de gevolgen zoals die uit verschillende onderzoeken naar voren komen weergegeven per leeftijdscategorie (Baeten en Geurts 2002).

Tabel 1: Gevolgen van het aanschouwen van geweld voor kinderen van verschillende leeftijden

Gevolgen voor baby's	Gevolgen voor peuters en kleuters	Gevolgen voor schoolgaande kinderen	Gevolgen voor adolescenten
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Slechte lichamelijke gezondheid ▪ Veel ziek ▪ Slecht slapen ▪ Excessief huilen of schreeuwen ▪ Gebrekkige emotionele ontwikkeling ▪ Angst voor harde geluiden en stemmen ▪ Gestagneerde ontwikkeling van nieuwsgierigheid ▪ Angst om alleen te zijn / in de steek gelaten te worden 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Weinig zelfvertrouwen ▪ Scheidingsangst, terugtrekken, passiviteit ▪ Hechtingsstoornissen ▪ Sociale problemen ▪ Agressie: slaan en bijten ▪ Problemen met zindelijkheid en taalbeheersing ▪ Stotteren ▪ Kleuters: zichzelf beschuldigen ▪ Hoofdpijn, buikpijn, slapeloosheid 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Externaliserende reacties</i> Agressie tegen omgeving, wreedheid ten opzichte van dieren, vernielzuchtig, verzet tegen gezag ▪ <i>Internaliserende reacties</i> Angst, terugtrekken, zichzelf beschuldigen, negatief zelfbeeld, verdriet, verlegenheid, depressiviteit ▪ <i>Omgangsproblemen</i> Sociaal isolement, ontbreken of tekort aan sociale vaardigheden, gebrekkig invoelingsvermogen of overgevoelig, gering probleemoplossend vermogen ▪ <i>Schoolproblemen</i> Moeilijkheden met schoolwerk of juist overcompenseren, concentratieproblemen, weglopen van school, verzuim ▪ <i>Somatische klachten</i> Hoofdpijn, buikpijn, slapeloosheid 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Externaliserende reacties</i> Agressie, alcohol en drugsmisbruik, opstandigheid ▪ <i>Internaliserende reacties</i> Angst, zichzelf beschuldigen, negatief zelfbeeld, verdriet, verlegenheid, depressiviteit, suïcidaliteit ▪ <i>Omgangsproblemen</i> Sociaal isolement door schaamte voor de thuissituatie, problemen met vertrouwen ▪ <i>Schoolproblemen</i> Schooluitval, concentratieproblemen, overcompenseren ▪ <i>Somatische problemen</i> Hoofdpijn, buikpijn, slapeloosheid

Gevolgen op langere termijn

Kinderen proberen zich op verschillende manieren te beschermen tegen het geweld (Baeten en Geurts 2002). Op de korte termijn helpt hen dit om te gaan met negatieve gevoelens over het geweld, hun ouders en zichzelf. Op de langere termijn kan dit echter tot aanpassingsproblemen leiden. Als een kind zich bijvoorbeeld terugtrekt in een fantasiewereld kan hem dat een gevoel van veiligheid verschaffen. Het kan hem echter ook vervreemden van zijn leeftijdsgenoten omdat hij zich anders gedraagt. Als het geweld zich herhaalt en het kind zich vaker en verder terugtrekt in zijn eigen wereld, kan hij gaan dissociëren: zijn lichaam is aanwezig, maar zijn geest is elders.

Wanneer kinderen geweld van heel dichtbij meemaken kan hen dat extreem angstig en hulpeloos maken (Graham-Bermann 2001). Zij kunnen getraumatiseerd raken en als gevolg daarvan posttraumatische stresssymptomen vertonen. Krijgen zij daarvoor niet de juiste hulp of behandeling, dan is de kans groot dat zij ook op langere termijn gevolgen van het trauma blijven ondervinden. Voorbeelden van posttraumatische stressverschijnselen waaraan mensen jaren en soms zelfs hun leven lang kunnen lijden zijn slaap- en concentratieproblemen, dissociatie, angsten, depressiviteit, verhoogde prikkelbaarheid en indringende herinneringen.

Welke hulp is nodig?

Het hulpaanbod aan kinderen die getuige zijn van geweld en hun ouders moet veelomvattend zijn. Uit onderzoek blijkt immers dat het gaat om uiteenlopende combinaties van problemen bij de ouders, het kind, het gezin en de omgeving. De ouders worstelen met een opeenstapeling van problemen (zowel in hun persoonlijk functioneren, de relatie met hun partner, als in hun functioneren als opvoeder), de kinderen kunnen een breed scala aan ontwikkelings-, gedrags- en/of gezondheidsproblemen vertonen, en de gezinnen leven vaak in een sociaal isolement. Daarbij geldt overigens dat geen enkele situatie van huiselijk geweld hetzelfde is; steeds gaat het om unieke combinaties van problemen en behoeften van kinderen en gezinnen. Dat heeft consequenties voor het hulpaanbod.

Een meervoudig aanbod

Het veelomvattende karakter van de problematiek van huiselijk geweld brengt met zich mee dat een enkelvoudig hulpaanbod weinig kans van slagen heeft. Hulp die zich richt op één aspect, bijvoorbeeld het stoppen van het geweld, biedt slechts een deeloplossing. Een effectieve aanpak van huiselijk geweld is gericht op alle factoren die hieraan bijdragen of er het gevolg van zijn en bestaat uit interventies op verschillende niveaus.

In het algemeen betekent dit dat op regionaal niveau een breed hulpaanbod beschikbaar moet zijn, dat tenminste bestaat uit hulpvormen voor het kind, de ouders en het gezin als geheel.

Hulp aan kinderen

Een samenhangend aanbod aan kinderen die getuige zijn (geweest) van geweld tussen hun ouders moet uit meerdere functies bestaan. Wentzel (2004) maakte onderscheid tussen preventie, signalering en bescherming, psycho-educatie voor kinderen en hun ouders en therapie en geeft daarbij voorbeelden van programma's zoals die in Nederland worden ingezet.

- **Preventie.** Voorkomen is beter dan genezen. Daarom is het goed aandacht te besteden aan de preventie van huiselijk geweld. Daarnaast kan het (psychisch) weerbaar maken van kinderen ertoe bijdragen dat kinderen beschermd worden tegen schadelijke gevolgen van het geweld. Deze functie valt verder buiten het bestek van deze publicatie.
- **Signalering en bescherming.** Kinderen vragen doorgaans zelf niet om hulp en zijn derhalve afhankelijk van anderen die de signalen die ze uitzenden oppikken. Ook bescherming mag niet ontbreken in het aanbod aan kinderen. Een voorbeeld van een methodiek die recent in Nederland is ontwikkeld is Als het misgaat ... bel ik jou (Van Harten 2004).
- **Psycho-educatie.** Om negatieve gevolgen voor kinderen te beperken, kan psycho-educatie soelaas bieden. Het door TransAct ontwikkelde groepsaanbod Let op de Kleintjes (De Ruiters 1999) wordt op verschillende plaatsen in Nederland aangeboden. Psycho-educatieve programma's hebben een preventieve werking: door te praten over weggestopte gevoelens en deze te uiten, blijft het kind niet vastzitten in het verleden van geweld en agressie en kunnen ernstiger problemen worden voorkomen (Wentzel 2004). Parallel aan psycho-educatieve programma's voor kinderen loopt bij voorkeur een programma voor de moeders. In de moedergroepen moet het vooral gaan over wat er in de kindergroepen gebeurt. Zodoende krijgen de moeders meer inzicht in hetgeen de kinderen hebben moeten doormaken.
- **Therapie.** Sommige kinderen zijn getraumatiseerd geraakt door het geweld en hebben therapie nodig. Deze therapie kan individueel of groepsgewijs geboden worden. De aard en inhoud van de begeleiding kan variëren. In de therapie staat over het algemeen het herstellen van de schade, het verwerken van het geweld en het bieden van nieuwe ontwikkelingskansen centraal. Wanneer de veiligheid van het kind in het gezin onvoldoende gegarandeerd kan worden, moet plaatsing in pleegzorg of residentiële zorg tot de mogelijkheden behoren (Berger, ten Berge en Geurts 2004).

Hulp aan slachtoffers

Hulp aan volwassen slachtoffers moet in de eerste plaats gericht zijn op hun veiligheid en die van de kinderen, zeker als er sprake is van actueel geweld. Als hun veiligheid onvoldoende gegarandeerd kan worden, zullen moeders en hun kinderen een beroep moeten doen op residentiële opvang. Een huisverbod voor plegers van huiselijk geweld is in de maak en behoort in de toekomst tot de mogelijkheden om het slachtoffer en haar kinderen te beschermen tegen geweld.

Naast veiligheid is het voor slachtoffers belangrijk dat zij ondersteuning krijgen bij het maken van keuzes, bijvoorbeeld als het gaat om de manier waarop zij beter kunnen opkomen voor hun belangen en die van de kinderen, de manier waarop ze in de relatie met hun partner beter hun grenzen aan kunnen geven en over het al dan niet voortzetten van de relatie. Deze hulp kan zowel individueel als in groepen geboden worden.

Hulp aan plegers

Hulp aan plegers moet in de eerste plaats gericht zijn op het stoppen van het geweld en het voorkomen van herhaling door behandeling van de pleger. Dit kan op vrijwillige basis zijn, maar ook in een strafrechtelijk kader. Deze hulp vindt vaak in groepen plaats. De beslotenheid en veiligheid van individuele contacten biedt plegers vaak teveel mogelijkheden om de confrontatie met hun eigen gedrag uit de weg te gaan. In groepshulpverlening is dat minder mogelijk (Baeten en Geurts 2002). In de behandeling, die veelal gebaseerd is op de cognitieve gedragstherapie, staan gedragsverandering en het nemen en uitspreken van verantwoordelijkheid voor het geweld centraal.

Hulp aan ouders

Ouders tussen wie geweld speelt, hebben zowel hulp en steun nodig bij het opvoeden van hun kinderen, als bij het aanpakken van problemen in hun persoonlijke en relationele functioneren. Hulp aan ouders als opvoeders is in de eerste plaats gericht op het stoppen van het geweld, het versterken van hun pedagogische vaardigheden en het vergroten van inzicht in hun invloed op de situatie en de ontwikkeling van het kind. Hiervoor moet aandacht zijn in de individuele of groepsbehandeling aan de ouders. Ook voor het slachtoffer moet hulp ingezet kunnen worden, gericht op het ondersteunen van het kind en diens ontwikkeling.

Hulp aan het gezin

Voor het gezin moet in ieder geval aanbod beschikbaar zijn dat gericht is op herstel van de gezinsrelaties en het creëren van een stabiele en veilige leefomgeving voor het kind. Dit kan bijvoorbeeld door ambulante hulp in de thuissituatie of gezinstherapie. Daarnaast zal vaak begeleiding van het gezin nodig zijn bij het doorbreken van het sociale isolement en het opzetten van een ondersteunend sociaal netwerk. Voor gezinnen waarin sociaal-economische problemen spelen moet ondersteuning gericht op bestrijding van armoede, huisvestingsproblemen, werkloosheid en dergelijke beschikbaar zijn. Tenslotte moet in deze gezinnen gewerkt worden aan verbetering van de relatie tussen de partners.

Samenhang en afstemming

De inzet van verschillende hulpvormen betekent vrijwel altijd dat er meer behandelaars en hulpverleners bij het gezin betrokken zijn. Vaak strekt het aanbod zich uit over verschillende sectoren (bijvoorbeeld jeugdzorg, geestelijke gezondheidszorg) en disciplines (bijvoorbeeld psychologisch, medisch en soms juridisch). Naast hulp op vrijwillige basis is er vaak sprake van hulp die in een civielrechtelijk - en soms ook strafrechtelijk -

kader aan het gezin wordt opgelegd. Een samenhangend en afgestemd hulpaanbod, waarbij sprake is van coördinatie tussen de diverse hulpverleners, is dus van groot belang.

Het mag duidelijk zijn: de problematiek van kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders is complex. De hulp aan het kind is weinig effectief als het geweld niet stopt. Maar dat het geweld stopt, is meestal onvoldoende, omdat kinderen eigen behoeften aan hulp hebben. Bovendien is geweld nooit het enige probleem in een gezin: er liggen er vaak tal van andere problemen ten grondslag aan en / of zijn het gevolg van het geweld. Deze problemen liggen veelal op het relationele of pedagogische vlak of doen zich voor bij de individuele gezinsleden, denk bijvoorbeeld aan verslavingen of psychiatrische problematiek. Daarom vereist de hulp aan de kinderen een aantal uitgangspunten. Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

2. Een traject voor kinderen die betrokken zijn bij huiselijk geweld

Omdat geweld schadelijke gevolgen kan hebben voor de ontwikkeling van kinderen is het van belang dat in de aanpak van geweld tussen ouders expliciet aandacht is voor het welzijn van de kinderen. Daarbij moet oog zijn voor het totale traject dat kinderen en hun ouders doorlopen: vanaf de signalering, via screening naar hulpverlening en / of bescherming en nazorg. Bovendien moet het aanbod voor de kinderen naast, door of parallel aan de eventuele trajecten voor hun vaders en moeders lopen.

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de ketenaanpak: de verschillende fasen en de partijen die daarin een toonaangevende rol spelen komen eerst aan de orde. Vervolgens komen de uitgangspunten voor het aanbod binnen de keten voor de kinderen aan de orde. Hierna gaan we in op een tweetal actuele ontwikkelingen: de ontwikkeling van de wet op de uithuisplaatsing van de pleger en de ontwikkeling van de Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld (ASHG's). Tot slot gaan we in op de stand van zaken met betrekking tot de samenwerkingsafspraken over kinderen als getuigen van huiselijk geweld bij de ASHG's en politieregio's.

Kernelementen in de keten voor kinderen

De keten voor kinderen als getuigen van huiselijk geweld bestaat uit een samenhangend en op elkaar afgestemd aanbod. Hierbij speelt een groot aantal instellingen een rol. In elke fase kunnen andere partijen betrokken zijn. De diverse stappen in de keten moeten benoemd zijn, tenminste signalering, screening, hulpverlening / bescherming en nazorg. Daarbij moet ook beschreven zijn welke organisatie wanneer waarvoor verantwoordelijk is. Bovendien moet benoemd zijn wie verantwoordelijk is voor het casemanagement ofwel de regie binnen de keten. De elementen in de keten worden hier toegelicht.

Signalering

Om te signaleren dat kinderen getuige zijn van geweld tussen hun ouders spelen zowel beroepskrachten die werken met kinderen en hun ouders als beroepsgroepen die met huiselijk geweld te maken hebben een rol. Allen hebben mogelijkheden en een verantwoordelijkheid deze kinderen op te merken en vervolgens verder te helpen.

Van oudsher heeft de vrouwenopvang een belangrijke rol gespeeld bij het zichtbaar maken van deze kinderen. Zij kwam in aanraking met de kinderen die met hun moeders gevlucht waren voor het geweld. Ook de politie is al langer een belangrijke signaleerder. Zij treft bij meldingen van huiselijk geweld kinderen aan of weet dat er kinderen in deze gewelddadige gezinnen leven. Maar vele andere beroepsgroepen zijn in staat deze kinderen te signaleren. Ook huisartsen, leerkrachten, weerbaarheidstrainers op scholen, medewerkers van de jeugdgezondheidszorg, de kinderopvang, de AMK's en de ASHG's kunnen een cruciale rol spelen in het zichtbaar maken van kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders.

Aanmelding en screening

De kinderen die gesignaleerd zijn, moeten vervolgens ergens aangemeld worden. De organisatie die de melding aanneemt, verzorgt ook de intake en / of de eerste screening. Screening houdt in dat een eerste inschatting moet worden gemaakt van de ernst en omvang van de problematiek van de kinderen en hun gezin en welke bijbehorende hulp en ondersteuning zij krijgen aangeboden (Van Yperen en van Rest 1998). In deze fase kan Bureau Jeugdzorg in het algemeen en het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling in het bijzonder een toonaangevende rol spelen. Maar ook de Jeugdgezondheidszorg kan hierin een rol spelen vanwege het grote bereik dat zij heeft. In geval van vermoedens van kindermishandeling doet het AMK onderzoek en verwijst door naar instanties die passende hulp kunnen bieden.

Soms is het nodig om een nader onderbouwd beeld te krijgen van de problematiek. Heeft het kind depressieve klachten, heeft het moeite met het aangaan van sociale contacten, is het agressief of is het ernstig getraumatiseerd? Pas als duidelijk is welke problemen het kind ondervindt, kan een hulpaanbod op maat worden geboden. Daarom volgt soms na de screening eerst diagnostiek, die uitgevoerd kan worden door Bureau Jeugdzorg of door een daartoe gespecialiseerde instelling.

Hulpverlening aan kind en gezin

De feitelijke hulp aan deze kinderen kan sterk variëren. Afhankelijk van hun problemen en behoeften moet een aanbod op maat gemaakt worden. De hulp kan vrij toegankelijk zijn of niet-vrij toegankelijk. Voor de eerste vorm van hulp is geen formele indicatie of zorgtoewijzing nodig. Het gaat hierbij veelal om kortdurende ambulante vormen van hulp, bijvoorbeeld geboden door de jeugdzorg of het Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW). Niet-vrij toegankelijke hulp bestaat uit pleegzorg, daghulp, dag- en nachthulp en de meer intensieve vormen van ambulante zorg. Deze vormen van hulp zijn uitsluitend te krijgen via het Bureau Jeugdzorg (Wet op de Jeugdzorg 2005).

Hoewel hulp aan de kinderen het primaire doel is, kan die hulpverlening niet effectief zijn wanneer niet tegelijkertijd ook aandacht is voor de posities en problemen van de ouders en de eventuele overige gezinsleden. De hulp moet dus zowel op het kind als op zijn ouders zijn gericht. Voor verschillende betrokkenen zijn specifieke hulpvormen nodig. Het is belangrijk een samenhangend geheel te smeden (Baeten 1998).

Soms is een ouderaanbod, dat voorafgaat aan dat van de kinderen, gewenst. In de Verenigde Staten is daarmee geëxperimenteerd: voordat de kinderbehandeling begint, krijgt de moeder zes maanden therapie, gericht op het verwerken van het geweld. Dat kan haar beter in staat stellen haar moederrol op zich te nemen. Vervolgens is er een aantal sessies met moeder en kind apart, gevolgd door een aantal sessie met moeder en kind samen (Wentzel 2004).

Bescherming

Het kan zijn dat de hulp niet vrijwillig tot stand komt en de ouders hulp voor zichzelf of de kinderen weigeren. Dan is een taak weggelegd voor de Raad voor de Kinderbescherming. De taak van de Raad is op te komen voor de rechten van kinderen van wie de ontwikkeling en opvoeding worden bedreigd. De Raad kan hulp 'afdwingen' doordat zij bij de rechter een verzoek tot ondertoezichtstelling kan indienen. Maar ook de politie kan zorgen voor bescherming. Als een gezin immers via de politie is verwezen en vervolgens geen hulp aanvaardt, kan via een justitieel traject in toenemende mate drang en dwang toegepast worden als er sprake is van strafbare feiten.

Een andere manier waarop kinderen beschermd kunnen worden is het creëren van een veiligheidsnetwerk rondom kinderen (Van Harten 2004).

Nazorg

Ook nazorg is een belangrijk onderdeel in de hulp aan de kinderen en hun gezin. Het gaat daarbij vooral om blijvende zorg en aandacht voor het welzijn van het kind. Ook na verloop van tijd nagaan hoe het met het gezin gaat, is onderdeel van de nazorg.

Casemanagement

Omdat er zoveel verschillende partijen betrokken kunnen zijn bij de hulp aan kinderen die getuige zijn, is het belangrijk dat het hulpaanbod wordt gecoördineerd. Dat betekent dat iemand namens het kind of het gezin ervoor zorgt dat zij de hulp krijgen die zij nodig hebben, oftewel dat iemand het kind 'volgt', ook nadat de bemoeienis is afgesloten. Goes e.a. (2005) maken onderscheid in twee soorten modellen: het intensieve model en het beperkte model. In het intensieve model wordt naast het coördineren van de ketenzorg ook het zorgpakket voor een cliënt(systeem) uitgestippeld en deels uitgevoerd. In het tweede model is het casemanagement beperkt tot coördinatie van de hulpverlening rond de cliënt. Beide vormen van coördinatie zijn nodig om de verschillende hulpvormen, die gelijktijdig of volgtijdelijk kunnen worden ingezet, soepel op elkaar te kunnen laten aansluiten.

Coördinatie

Omdat het traject meerdere stappen in de aanpak omvat en meerdere partijen het benodigde moeten bieden, zijn verschillende instellingen betrokken. Om ervoor te zorgen dat kinderen dit traject goed kunnen doorlopen, is het nodig dat er afstemmingsafspraken zijn tussen alle betrokken instanties. Deze zijn bij voorkeur vastgelegd in een protocol. Dit protocol kan specifiek betrekking hebben op de afspraken die gemaakt zijn rondom het traject voor de kinderen, maar kan ook onderdeel uitmaken van een groter convenant. Belangrijk is in ieder geval dat de samenhang, schakeling, afstemming met de andere sporen gemaakt wordt.

Ter illustratie een gezin waarmee *Kindspoor Hollands Midden* te maken kreeg.

Aan de drank en overspannen

Het zit de familie Jansen niet mee. Vader verliest zijn baan en het lukt hem niet opnieuw aan werk te komen. Zijn frustratie verdrinkt hij in de kroeg. Als hij 's avonds laat thuis komt, krijgt hij steevast ruzie met zijn vrouw. Zij verwijt hem dat hij een nietsnut en een zuiplap is. Ze heeft het gevoel er alleen voor te staan. De combinatie van een parttime baan en de zorg voor twee kinderen valt haar zwaar. Ze kan de eindjes nauwelijks nog aan elkaar knopen en maakt steeds meer schulden. Ondertussen doet haar man vrijwel niets meer in het huishouden en komt steeds vaker dronken thuis. De echtelieden schelden elkaar regelmatig uit en uiteindelijk vallen er ook klappen. De kinderen kijken vol afgrijzen toe vanuit het trapgat, totdat de politie komt en de gemoederen weer tot bedaren weet te brengen. Via *Kindspoor* wordt een maatschappelijk werkster ingeschakeld. Zij praat met de ouders maar ook met de kinderen. Leerkrachten op school houden eveneens een oogje in het zeil. Het Meldpunt Schuldhulpverlening helpt het gezin financieel weer op de rails. Vader is in behandeling bij een instelling voor verslavingszorg, Hij heeft al drie maanden geen druppel meer gedronken.

Bron: Vleesenbeeck 2005

Uitgangspunten voor het aanbod

Uit de literatuur over zorgprogrammering bij (huiselijk) geweld (Baeten 1998 en 2002) en modularisering in de jeugdzorg (Van Yperen en van Rest 1998 Bothof, van der Steege, Venderbosch en van Yperen 2002) is een aantal uitgangspunten bekend dat ook van toepassing is op het traject voor kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders.

Een systeemgerichte aanpak

In de eerste plaats moet de hulp uitgaan van de verbondenheid binnen familie- en gezinsrelaties. Het geweld speelt zich af tussen volwassenen die zich ondanks het geweld met elkaar verbonden voelen. Slachtoffers willen meestal wel dat het geweld stopt, maar willen niet de relatie verbreken. Bovendien zijn slachtoffer en pleger niet alleen partners, maar zijn ook beiden ouders van het kind: via hun kinderen blijven zij met elkaar verbonden.

De gezinsleden houden met elkaar bepaalde interactie- en gedragspatronen in stand. Voor een effectieve aanpak van geweld is het van belang dat die patronen worden doorbroken (Baeten en Geurts 2002). Hulp die zich alleen richt op de afzonderlijke gezinsleden kan deze patronen onvoldoende beïnvloeden. De hulp moet zich dus richten op de interactiepatronen en relaties tussen de afzonderlijke gezinsleden. Dat betekent dat naast het afleren van gewelddadig gedrag door de pleger en het herstel van schade bij het slachtoffer en de kinderen er desgewenst ook aandacht moet zijn voor het verbeteren of herstellen van onderlinge relaties (Baeten 2002).

Dialoggestuurd

Aansluiten bij de vragen en behoeften van cliënten is een belangrijke voorwaarde om succesvol hulp te kunnen bieden (Baeten 2002). Niet het aanbod is richtinggevend, maar de individuele hulpvraag van het kind en zijn gezin. Gezinnen waar geweld speelt hebben echter vaak geen hulpvraag: in veel gevallen is het de buitenwereld die hun situatie openbreekt en problematiseert. Bovendien hebben de gezinsleden vaak tijd nodig om na te gaan wat zij nodig hebben: het geweld is een onderdeel van hun dagelijkse leven geworden, het kost tijd om zich ervan bewust te worden dat het ook anders kan, dat zij andere keuzes kunnen maken. Voor kinderen geldt bovendien dat zij vaak last hebben van gevoelens van machteloosheid: zij konden niet ontsnappen aan het geweld. Daarom is het belangrijk dat kinderen ervaren dat zij wel degelijk invloed kunnen uitoefenen op de inhoud en de richting van de hulp.

Gedeelde visie

Een gedeelde visie is een belangrijke voorwaarde voor een samenhangende en sluitende ketenaanpak. Verschillende partners hebben soms tegengestelde manieren van werken en heel verschillende visies. Instellingen die werken met volwassenen, zoals Algemeen Maatschappelijk Werk en de Geestelijke Gezondheidszorg, zijn bijvoorbeeld gewend te werken op basis van vrijwilligheid: de cliënt komt zelf en heeft bij voorkeur al een hulpvraag. Deze benadering volstaat niet op het moment dat er kinderen betrokken zijn bij het geweld. In het belang van de kinderen kan geen sprake zijn van vrijwilligheid, omdat de kinderen in een afhankelijke positie verkeren ten opzichte van hun ouders. Wanneer ouders dus niet in staat zijn in het belang van hun kinderen te handelen, moeten beroepskrachten die verantwoordelijkheid overnemen. Partners moeten een gezamenlijk en samenhangend denkkader creëren dat als onderbouwing van de samenwerking kan dienen.

Aandacht voor bijzondere groepen

De hulp moet passend zijn, dat betekent dat rekening moet worden gehouden met diversiteit, zoals verschillende behoeften van kinderen, verschillen in leeftijd, etniciteit en problematiek. Kinderen zijn van verschillende leeftijden en nemen verschillende posities in ten opzichte van het geweld. Jonge kinderen hebben andere dingen nodig dan oudere kinderen. Bovendien moet er aandacht zijn voor kinderen en jongeren met een verstandelijke handicap, met psychiatrische of verslavingsproblemen.

Laagdrempelig en outreachend

Instellingen kunnen niet volstaan met een afwachtende houding, omdat betrokkenen wisselend gemotiveerd zijn. Het mag niet zo zijn dat, als ouders niet of nauwelijks gemotiveerd zijn hulp te accepteren, de kinderen geen hulp krijgen terwijl ze dat wel nodig hebben. Daarom is het belangrijk dat het aanbod outreachend en laagdrempelig is, met mogelijkheden van stok achter de deur. Daarmee kunnen instellingen vormgeven aan hun verantwoordelijkheid bij de aanpak van een belangrijk maatschappelijk probleem (Baeten 1998).

Specialisatie van beroepskrachten

Gesprekken over huiselijk geweld met de betrokken gezinsleden vereisen een speciale aanpak: respectvol en begrenzend. Beroepskrachten moeten de gelegenheid krijgen om zich te scholen in de specifieke problematiek van huiselijk geweld en de specifieke thema's die spelen voor de kinderen die getuige zijn van geweld. In de scholing dient aandacht te zijn voor kennis, attitude en vaardigheden (Wentzel 2004). Bovendien moeten werkers kennis hebben van de opvattingen over geweld in verschillende gemeenschappen in Nederland.

Actuele ontwikkelingen

Een tweetal actuele ontwikkelingen op het terrein van de aanpak van huiselijk geweld is in dit kader belangrijk te noemen, namelijk de ontwikkeling van de wet op de uithuisplaatsing van de pleger van huiselijk geweld en de ontwikkeling van Advies- en Steunpunten huiselijk geweld (ASHG'S).

Huisverbod voor plegers van huiselijk geweld¹

Naar verwachting zal in de loop van 2007 een wet in werking treden die het mogelijk maakt om plegers van huiselijk geweld voor de duur van maximaal tien dagen de toegang tot de woning te ontzeggen. Het gaat daarbij om plegers van alle vormen van huiselijk geweld, dus ook voor plegers van kindermishandeling. Het huisverbod is een preventieve maatregel, bedoeld als aanvulling op de huidige strafrechtelijke en civiele mogelijkheden. Een huisverbod kan opgelegd worden in crisissituaties waarin sprake is van een (zeer) bedreigende situatie voor het slachtoffer, dat wil zeggen als sprake is van gevaar voor lijf en leven, gezondheid of vrijheid. Als sprake is van strafbare feiten is een strafrechtelijke aanpak geïndiceerd. Het primaire doel van de maatregel is de veiligheid van het slachtoffer en de eventueel betrokken kinderen te waarborgen in een acuut dreigende situatie en een periode van rust te creëren. In deze periode van rust moet hulp voor alle gezinsleden in gang gezet worden.

Bij de ontwikkeling van een ketenaanpak voor de kinderen die getuige zijn van geweld en hun gezinnen is het van belang rekening te houden met de mogelijkheden van deze wet.

Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld

Een andere recente ontwikkeling om de aanpak van huiselijk geweld te verbeteren betreft de Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld. Het afgelopen jaar zijn in verschillende gemeenten Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld (ASHG's) opgezet, veelal gekoppeld aan een project huiselijk geweld. In de loop van 2006 moeten alle 35 centrumgemeentes over een ASHG beschikken en hiermee een gezamenlijk landelijk dekkend netwerk vormen. Om dit te kunnen waarmaken, heeft het Ministerie van VWS een stimuleringsregeling in het leven geroepen.

¹ De Wet Tijdelijk Huisverbod is augustus 2006 ter behandeling aangeboden aan de Tweede Kamer

De belangrijkste doelstelling van de Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld is dat er in elke centrumgemeente één herkenbaar en goed bereikbaar punt is voor gevallen van huiselijk geweld. Slachtoffers, plegers en andere betrokkenen bij huiselijk geweld kunnen advies krijgen over en ondersteuning bij te nemen stappen om de situatie te keren. Beroepskrachten die in hun werk te maken hebben met gevallen van huiselijk geweld kunnen er terecht voor adviezen en verwijzing. Zonodig en mogelijk voert een medewerker van het ASHG eerste gesprekken met gezinsleden en verwijst vervolgens door naar verdere hulpverlening of opvang. Vanuit de samenwerkingsverbanden huiselijk geweld, waar het ASHG onderdeel van is, wordt zorg gedragen voor adequate hulp en opvang, waaronder bijvoorbeeld trajecten voor plegers van geweld. Er kunnen zich situaties voordoen dat bij een Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld een geval van kindermishandeling wordt gemeld. Voor die situaties is het van belang dat er heldere samenwerkingsafspraken zijn tussen het ASHG en het AMK, waarbij het uitgangspunt is dat een geval van kindermishandeling door het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld wordt doorverwezen naar een Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (VWS 2005a).

In het belang van de kinderen die zowel direct als indirect slachtoffer zijn van geweld is een goede afstemming tussen Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld en Advies- en Meldpunten Kindermishandeling essentieel.

Stand van zaken samenwerkingsafspraken ASHG's en politieregio's

TransAct heeft een inventarisatie uitgevoerd naar samenwerkingsafspraken rond kinderen als getuigen vanuit de ASHG's en binnen de politieregio's. Het volledige overzicht van samenwerkingsafspraken per regio is opgenomen in bijlage 1. In deze paragraaf wordt volstaan met de belangrijkste punten.

ASHG's

Van de 35 Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld hebben er twintig in één of andere vorm afspraken gemaakt met de ketenpartners over de screening en hulp aan kinderen als getuigen. Hiervan is in zes regio's een uitgewerkt Kindspoor opgezet, waarmee bedoeld wordt dat er een specifiek traject voor kinderen is beschreven en in praktijk gebracht². In een achttal regio's is aandacht voor kinderen als getuigen onderdeel van het algemene samenwerkingsconvenant huiselijk geweld. In zes regio's zijn specifieke afspraken gemaakt tussen bepaalde ketenpartners (bijvoorbeeld tussen ASHG en AMK). Het stadium waarin deze afspraken zich bevinden, en hoe deze uitwerken in de praktijk, is niet van alle regio's bekend. In acht regio's waar een ASHG operationeel is, zijn wel samenwerkingsafspraken gemaakt, maar deze zijn nog niet geformaliseerd. In een deel van deze regio's bevinden de afspraken zich in een ontwikkelingsstadium.

² De term 'Kindspoor' lijkt een ingeburgerd begrip te worden, een synoniem voor een volledig uitgewerkt programma voor kinderen als getuige. Dit kan verwarrend werken, want Kindspoor is van oorsprong de naam die de regio's Hollands-Midden en Haaglanden gaven aan het door hen ontwikkelde traject, het eerste in Nederland. Er is afgesproken dat deze naam ook wordt gebruikt in Gouda, Leiden en Delft voor de trajecten voor kinderen in de algemene convenanten. Dat ook andere regio's hun eigen traject Kindspoor noemen (bijvoorbeeld Den Bosch en Vlaardingen), wil niet zeggen dat zij dezelfde werkwijze hebben als het oorspronkelijke traject in Hollands-Midden.

In een vijftal regio's lijken er, volgens deze inventarisatie, vanuit het ASHG geen afspraken te zijn gemaakt over deze groep kinderen. Er zijn ook regio's waarbinnen de aanpak per gebied erg kan verschillen. In bijvoorbeeld Spijkenisse zijn in het ene gebied geen afspraken gemaakt, terwijl er in een direct naastgelegen gebied een volledig uitgewerkt programma is.

Politie

Van de 25 politieregio's zijn er slechts vijf waarin de politie geen, of geen geformaliseerde, afspraken met ketenpartners heeft over kinderen als getuigen van huiselijk geweld. In twee regio's zijn deze afspraken onderdeel van het algemene protocol of convenant rond huiselijk geweld. In vijftien regio's zijn specifieke afspraken gemaakt met één of meerdere ketenpartners rond het melden van kinderen als getuigen. Ook voor de politieregio's geldt dat niet altijd bekend is in welke stadium de afspraken zich bevinden en hoe deze in de praktijk werken. In twee politieregio's is het Kindspoor ingevoerd (Hollands-Midden en Haaglanden). Daarnaast meldt ook Brabant-Noord een 'kindspoor' en meldt Drenthe de ontwikkeling hiervan.

Uit het overzicht blijkt dat in een aantal gevallen de twee groepen respondenten (ASHG en regiopolitie) verschillende afspraken melden. Het ASHG meldt bijvoorbeeld dat er een protocol in ontwikkeling is, terwijl de politie al langer lopende afspraken noemt met één of meer ketenpartners over het melden van kinderen als getuigen, vaak het AMK of BJZ. Het ASHG lijkt niet altijd op de hoogte van dergelijke protocollen, of het ASHG is hier niet in alle gevallen bij betrokken. Dit kan veroorzaakt worden doordat de 35 ASHG-regio's niet gelijk vallen met de 25 politieregio's, en/of doordat veel ASHG's nog maar kort bestaan.

Kijken we naar de globale situatie dan blijken er in veel regio's al in meer of mindere mate afspraken te zijn tussen de ketenpartners over kinderen als getuigen. Per provincie zien we wel verschillen. Er zijn provincies waar de ketenpartners in de verschillende regio's al specifieke afspraken hebben gemaakt voor de kinderen als getuigen (zowel gemeld door politie als ASHG's). In andere provincies verschilt het per regio of er al dan niet samenwerkingsafspraken zijn. In een paar provincies zijn de afspraken over kinderen vooral onderdeel van het algemene convenant huiselijk geweld.

3. Beschrijving van voorbeelden

Voor de beschrijving van de onderstaande voorbeelden hebben we een interview afgenomen met de projectleiders van het betreffende traject of van het algemene project huiselijk geweld. Bovendien hebben we de aanwezige protocollen bestudeerd en eventueel aanwezige evaluatieverslagen en andere documenten bekeken.

- De beschrijvingen zijn als volgt opgebouwd:
- Algemene informatie
- Het traject
- Meldingen
- Screening en diagnostiek
- Hulp en ondersteuning
 - Kinderen
 - Ouders
- Coördinatie
 - Casemanagement
 - Nazorg
 - Terugkoppeling
- Kansen en obstakels (volgens respondenten)
- Tip(s) (van respondenten)

Als er geen informatie over een bepaald onderwerp te geven is, is het betreffende kopje weggelaten.

Achtereenvolgens komen de volgende voorbeelden aan bod:

- Kindspoor Hollands Midden / Haaglanden
- Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Utrecht
- Ketensamenwerking provincie Flevoland
- Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Eindhoven
- Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Nijmegen.

Kindspoor Hollands Midden / Haaglanden

De onderstaande beschrijving van Kindspoor is gebaseerd op informatie uit een gesprek met Petra de Jong (projectcoördinator huiselijk geweld, GGD Midden Holland) en Ria Andrews (projectleider Kindspoor Raad voor de Kinderbescherming zuid-west). De citaten zijn van hen afkomstig. Bovendien is informatie opgenomen uit *Protocol Kindspoor. Meldtraject kinderen als getuige van huiselijk geweld* (De Jong 2004a) en uit *Evaluatieverslag Kindspoor* (De Jong 2004b).

Bij de beschrijving is de situatie van Kindspoor Hollands Midden als uitgangspunt genomen. Het protocol zoals dat in Haaglanden is opgesteld en wordt uitgevoerd, wijkt daar op enkele punten vanaf. Deze zijn opgenomen in een apart tekstkader.

Algemene informatie

Kindspoor Hollands Midden is het eerste Nederlandse meldtraject voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld. Hoewel de vraag om een dergelijk meldtraject het eerst van de Politie Haaglanden kwam, ging het Kindspoor om praktische redenen van start in de politieregio Hollands Midden.

In september 2003 werd het Protocol Kindspoor ondertekend door de politie, de Sociale Jeugd en Zedenpolitie, het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK), het Bureau Jeugdzorg (BJZ), de Raad voor de Kinderbescherming, Project Hollands Midden en het project Geweld in Huis. Later is het protocol bovendien door de Waag voor plegerhulpverlening en het Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW) ondertekend en is verslavingszorg betrokken bij de uitvoering van het Kindspoor. Inmiddels werkt ook een aantal politiebureaus in de regio Haaglanden met het Kindspoor. Het traject voor kinderen is naast dit specifieke protocol (de Jong 2003, 2005) opgenomen in algemene convenanten voor een integrale aanpak van huiselijk geweld, die opgesteld zijn vanuit de Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld (ASHG Gouda e.o., ASHG Leiden e.o., ASHG Den Haag e.o. en ASHG Delft, e.o.).

In 2004 heeft een evaluatieonderzoek plaatsgevonden voor het Kindspoor Hollands Midden.

Visie

Het werken vanuit een gezamenlijke visie staat centraal in Kindspoor. Het belang van het kind dat getuige is van geweld is voor de partners richtinggevend. Het risico op ontwikkelingsproblemen, op korte of langere termijn, is bij deze kinderen dermate groot dat vroegtijdig ingrijpen noodzakelijk is. De boodschap die partners uitdragen naar gezinnen is dat huiselijk geweld schadelijk is voor de ontwikkeling van kinderen en bovendien onacceptabel is. Voor de betrokken gezinsleden onderstreept deze boodschap het belang van hulpverlening en biedt hen bovendien een logische verklaring voor de toenemende drang en dwang in het accepteren van hulpverlening.

Doelstelling

In het protocol (de Jong 2003, 2005) is het gezamenlijke doel als volgt verwoord:

'Het in beeld brengen van kinderen die een reëel risico lopen op een verstoorde ontwikkeling. De interventies vanuit de deelnemende instellingen zijn gericht op:

- Het creëren van een veilige situatie voor het kind.
- Het terugdringen van risico's op een verstoorde ontwikkeling voor deze kinderen.
- Het vroegtijdig signaleren van ontwikkelingsproblemen, zodat hulp in een vroegtijdig stadium geboden kan worden met een zo groot mogelijke kans op herstel.
- Het bevorderen dat opvoeders hun verantwoordelijkheid nemen ten aanzien van de opvoeding van de kinderen en het geweld stoppen.
- Een adequaat hulpaanbod aan het kind en de opvoeders, indien mogelijk zonder en zo nodig met dwang, zoals een jeugdbeschermingsmaatregel.'

Partners

In het kort, zoals beschreven in het protocol, verloopt het traject als volgt:

De politie hanteert bij meldingen van huiselijk geweld haar protocol met als doel het geweld te stoppen en te verwijzen naar hulpverlening (met of zonder strafrechtelijk traject). De kinderen die bij deze meldingen betrokken zijn hebben recht op bescherming. Daarnaast is het van belang dat de kinderen en hun opvoeders tijdig hulp krijgen aangeboden om scheefgroei in de pedagogische situatie en in de ontwikkeling van de kinderen te voorkomen.

De Sociale Jeugd en Zedenpolitie maakt deze kinderen, vanuit de dag-en nachtrapporten zichtbaar en verzamelt relevante informatie uit het politie-informatiesysteem.

Het Advies en Meldpunt Kindermishandeling neemt een dergelijke melding dan ook als zijnde 'een vermoeden van kindermishandeling' in behandeling.

Het Bureau Jeugdzorg biedt deze gezinnen begeleiding aan bij het verkrijgen van inzicht in de pedagogische betekenis van het gezinsgeweld en doet het kind (en de opvoeders), op basis van verkregen informatie over de situatie van het kind, een hulpverleningsaanbod.

De Raad voor de Kinderbescherming verricht onderzoek als het gezin geen vrijwillige hulpverlening accepteert, waarbij vanuit de drang- en dwangfunctie van de Raad benodigde hulp alsnog op gang moet worden gebracht (met of zonder juridische maatregel) met voldoende garanties ten aanzien van de veiligheid van het kind.

Het Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW) biedt psychosociale hulpverlening aan mensen die problemen hebben met relaties, inkomen, werk, wonen, gezondheid of instanties of problemen hebben met zichzelf. In de hulp aan gezinnen waar huiselijk geweld speelt, besteedt het AMW aandacht aan de achterliggende (relatie)problemen en de veiligheid van de kinderen.

De Waag biedt forensische dag- en poliklinische behandeling aan plegers van huiselijk geweld bij wie een hulpverlener de kans op herhaling van dit gedrag kan verkleinen. Centraal staat de regulering van agressie van de pleger. De behandeling richt zich ook op het slachtoffer. Bovendien is de positie en de veiligheid van de kinderen een specifiek aandachtspunt in de behandeling.

Het traject

Aanmelding

De aanmelding verloopt via de politie. Als de politie huiselijk geweld signaleert, voert zij alle betrokken personen in het registratiesysteem in. De Sociale Jeugd en Zeden Politie bekijkt dagelijks de dag- en nachtrappen op meldingen van huiselijk geweld en de betrokkenheid van kinderen daarin. Doordat de politie de ingang vormt, hebben zaken een bepaalde status: de politie kan immers in toenemende mate drang en dwang gebruiken om ouders ertoe aan te sporen hulp accepteren.

In Hollands Midden meldt de politie het gezin bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK), via een speciaal aanmeldingsformulier. De Sociale en Jeugd en Zedenpolitie ondersteunt daar waar nodig. Het Kindspoor is toegankelijk voor alle kinderen tussen nul en achttien jaar die op de één of andere manier betrokken zijn bij geweld tussen hun ouders. Er zijn geen contra-indicaties.

Voor de partners betekent het werken volgens het Kindspoor dat Kindspoorzaken voorrang krijgen: een zaak die via Kindspoor is aangemeld kan bij geen enkele organisatie die het protocol ondertekend heeft te maken krijgen met een wachttijd.

Screening / diagnostiek

Het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling beslist wie na aanmelding actief wordt. Het AMK stuurt altijd eerst een brief naar de ouders, waarin zij vermeldt dat de politie de kinderen bij het AMK heeft aangemeld vanwege het geweld tussen hun ouders.

Afhankelijk van de problematiek die het meest prominent aanwezig is, verwijst het AMK door naar een van de partners: Bureau Jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, AMW, De Waag, verslavingszorg. Soms is het nodig dat het AMK nader onderzoek verricht, bijvoorbeeld als onvoldoende onduidelijk is in hoeverre de veiligheid van het kind gewaarborgd is. Nader onderzoek houdt in dat het AMK met de ouders gaat praten en met andere bij het gezin betrokken instanties, zoals de huisarts en school.

Ook is het mogelijk dat het AMK het gezin inbrengt in het casuïstiekoverleg waaraan alle partners deelnemen.

Dan nemen de partners gezamenlijk een besluit over de organisatie die het betreffende gezin verder zal begeleiden. In alle gevallen rapporteert het AMK aan de politie aan wie het gezin is overgedragen.

De feitelijke screening vindt plaats door de instelling die het gezin krijgt toegewezen. De betreffende instelling benadert het gezin en inventariseert de problemen, zowel van de volwassen gezinsleden als de kinderen door gesprekken te voeren en de gezinsleden te observeren.

Hulp en ondersteuning

Het AMK zet de zaken uit. Het AMK probeert in eerste instantie het sociale netwerk van gezinnen in te zetten. Als dat onvoldoende is, verwijst het AMK door (zie hierboven).

Elk gezin krijgt op de één of andere manier begeleiding, aan elk kind wordt aandacht besteed. Dat wil zeggen dat gekeken wordt naar diens ervaringen en wat de eventuele noodzaak is voor individuele hulp. De betrokken instantie naar wie het gezin verwezen wordt, biedt het hele gezin hulp, dus ook de kinderen. De insteek van de hulp is het gezin, de betreffende organisatie neemt de kinderen daarin mee. Als de kinderen specifieke hulp nodig hebben, zorgt de betreffende organisatie ervoor dat zij deze hulp krijgen.

De Raad voor de Kinderbescherming biedt bescherming: indien ouders niet bereid zijn hulp te accepteren terwijl dat wel nodig is, wordt de Raad ingeschakeld.

De begeleiding van de kinderen is niet afhankelijk van de toestemming van ouders: als het nodig is, kan hulp altijd via de Raad voor de Kinderbescherming worden afdwongen. Als ouders voor zichzelf geen hulp willen ligt dat lastiger, 'dat kunnen we niet afdwingen.' Een mogelijkheid is dan wel om terug te melden bij de politie. Het is dus belangrijk dat alle betrokken instanties expliciet aandacht besteden aan het motiveren van het gezin om hulp te aanvaarden.

In veel gevallen blijkt het geweld 'slechts' de binnenkomer te zijn voor hulpverlening. Dat wil zeggen dat het geweld meestal het gevolg is van allerlei onderliggende problemen die pas na aanmelding bij Kindspoor aan het licht komen. In de hulp gaat het om de aanpak van die onderliggende problemen, de (mede)veroorzakers van het geweld. Dat betekent dat alles was zich aandient meegenomen wordt in het hulpaanbod.

Omdat Kindspoor insteekt op ouder niveau (geweld is slecht voor de ontwikkeling van kinderen) is in de hulp altijd expliciet aandacht voor de opvoedingssituatie en voor de ouderrol van de pleger en het slachtoffer.

Vanzelfsprekend is in de hulp ook aandacht voor geweld en de relatie. 'Het geweld is een volwassen probleem, dus dat moet je eerst aanpakken. Dat is geen vraag maar een must', aldus de projectleider.

Coördinatie

Casemanagement

Het AMK is verantwoordelijk voor de coördinatie van de hulp en volgt de kinderen. Na afronding van de zaak rapporteert de betreffende organisatie dat aan de Jeugdgezondheidszorg.

Bevindingen uit het evaluatieonderzoek

In Hollands Midden heeft in 2004 een evaluatie plaatsgevonden. In dat jaar zijn 421 kinderen bereikt. In ongeveer een kwart van de zaken bleek dat de kinderen naast getuige van geweld ook slachtoffer waren van mishandeling. In het merendeel van de zaken was de (stief)vader de pleger van het geweld.

Over het algemeen bleek de problematiek in de gezinnen complex en langdurig van aard. Voor het vinden van een ingang voor hulp waren vaak meerdere gesprekken nodig. De gezinnen bleken hulp nodig te hebben

bij het functioneren op verschillende vlakken: opvoeding, verslaving, agressie en relatieproblemen. Bovendien zijn veel gezinnen bereikt die (nog) geen hulp kregen of waar al langere tijd geen hulpverlening meer was. Dat het protocol zich beperkt tot politiezaken is effectief gebleken: hierdoor betreft het zaken van huiselijk geweld waarmee legitimatie ontstaat voor bemoeienis ten aanzien van de kinderen.

De samenwerking in de keten tussen politie, AMK, BJZ en Raad blijkt over het algemeen goed te lopen. De beleidsmatige uitwerking liep echter traag. Dat bleek deels te verklaren doordat sprake is van een nieuwe aanpak, waarop een instelling zich moet toerusten. Het is dan ook van belang gebleken dat instellingen duidelijke richtlijnen opstellen voor uitvoerend werkers als het gaat om taakstelling, grenzen en samenwerking met andere organisaties. Met name dat laatste, samenwerking, vereist expliciet tijd en aandacht.

Kindspoor Haaglanden

In Haaglanden kan naast de politie ook het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld kinderen aanmelden bij Kindspoor. Doordat er in die zaken geen sprake is van een politiemutatie, hebben deze zaken een andere status. Vanwege het ontbreken van een politiemutatie kan de stellige aanpak die Kindspoor hanteert niet leunen op harde politiefacten.

Een gezin wordt aangemeld bij een intake team, bestaande uit een medewerker van het AMK, BJZ en de Raad. Dit intake team beslist wie van hen verder gaat met het betreffende gezin, dat wil zeggen of het AMK, BJZ of de Raad het best voor een verwijzing kan zorgen. Centrale vraag die hierbij net als in Hollands Midden beantwoord moet worden, is: via welke ingang zijn de kinderen het best geholpen, dus wat is de beste binnenkomst in een gezin? Het helpen van het kind is altijd het hoofddoel.

Verwijzing vanuit de intake gebeurt aan de hand van criteria die de aard en ernst van de problematiek verbindt aan de mogelijkheden van Bureau Jeugdzorg / de Toegang, AMK of de Raad voor de Kinderbescherming.

De hulp wordt dus uitgezet door één van de leden van het intake team: het AMK, BJZ of de Raad. Om gepaste hulp te kunnen indiceren, maken zij gebruik van vragenlijsten. Momenteel is de afname van deze vragenlijst een onderdeel van een onderzoek van de Vrije Universiteit van Amsterdam. In de toekomst zullen gedragsdeskundigen in dienst van Bureau Jeugdzorg en de Raad deze afnemen. De organisatie waarnaar een gezin verwezen is, is vervolgens verantwoordelijk voor alles wat er verder volgt, dus ook voor het casemanagement en het volgen van de kinderen. Ook rapporteert de betreffende organisatie na aanname van het gezin aan de politie dat zij het gezin verder zullen begeleiden. Na afronding van de zaak rapporteert de hulpverlenende organisatie bovendien aan de Jeugdgezondheidszorg dat zij dit gezin heeft begeleid en de bemoeienis nu afrondt.

Kansen en obstakels³

Kansen

- Door Kindspoor is een groep gezinnen, en daarmee kinderen, in beeld gekomen die voorheen onzichtbaar was voor de hulpverlening. Het Kindspoor fungeert als een soort breekijzer waardoor de problemen open komen te liggen en er aan oplossingen gewerkt kan worden. Door tussenkomst van Kindspoor ontstaat zicht op de gevolgen van geweld voor de (ontwikkeling van de) kinderen.
- Dat geldt overigens zowel voor de betrokken instanties als voor de ouders. Want een belangrijk winstpunt van Kindspoor is dat het kwartje bij ouders valt dat geweld ook schadelijk is voor de kinderen. Doordat alle betrokken partijen deze boodschap uitdragen, dringt het ook daadwerkelijk door bij ouders. Zij krijgen meer oog voor de effecten die het geweld op hun kinderen heeft en daardoor ook voor hun kinderen zelf.
- Wat ook blijkt te werken is de nadruk op drang en dwang in de aanpak. Kindspoor kenmerkt zich door heel vroeg fors in te zetten in gezinnen. Daardoor accepteren veel gezinnen hulp. Een aanbod is succesvol als het gezin stabiel is, als het gezin meewerkt aan de hulp die uitgezet wordt.

Obstakels

- Wat lastig is, is dat je nooit weet of het geweld daadwerkelijk gestopt is. Het kan tijdelijk gestopt zijn, of helemaal niet. Om vooruitgang te kunnen meten zou het nodig zijn onderzoek te doen, bijvoorbeeld door gezinnen tien jaar te volgen, om zo zicht te krijgen op wat er met de gezinnen gebeurt nadat een aanmelding via Kindspoor is binnengekomen.
- Voor veel organisaties vereist het werken in Kindspoor een omslag in denken. Zo is het niet voor alle partners vanzelfsprekend dat de kinderen centraal staan. Ook systeemgericht werken zijn sommige partners niet gewend. Bovendien is het voor organisaties wel eens lastig dat de gezinnen die via Kindspoor binnenkomen veelal geen hulpvraag hebben, en zelfs eerst nog gemotiveerd moeten worden om hulp te aanvaarden.
- Daarnaast stuit het vroegtijdig zwaar inzetten van interventies wel eens op problemen: zeker organisaties die gewend zijn te werken met mensen die zelf met een hulpvraag komen, is de mogelijkheid van het afdwingen van hulp onaanvaardbaar. In de samenwerking met verschillende soorten organisaties kost het tijd om dergelijke zaken gelijk te trekken. In sommige gevallen zal deze andere manier van werken een reden kunnen zijn om geen deel te nemen. Maar voor een goede samenwerking is het essentieel dat de visie en uitgangspunten van het werken met deze gezinnen dezelfde zijn.

³ Alle kansen, obstakels en tips die in dit hoofdstuk zijn genoemd zijn afkomstig van de geïnterviewden, tenzij anders vermeld.

Tips⁴

- Zoek een enthousiaste club mensen bij elkaar en zorg ervoor dat ze genoeg 'rugdekking' hebben. Hun organisatie moet bereid zijn haar doelstellingen iets op te rekken en instellingsprotocollen aan te passen.
- Laat het project trekken door een organisatie met voldoende legitimiteit, zoals een GGD of andere gemeentelijke of provinciale instelling.
- Belast 'spin in het web' AMK met de inhoudelijke coördinatie.
- Vraag alle samenwerkingspartners de boodschap 'huiselijk geweld is slecht voor kinderen' bewust uit te dragen, zeker in contacten met de ouders.
- De combinatie van daderbehandeling en hulp aan het slachtoffer én de kinderen heeft het meeste effect. Vraag de politie daarom geweldplegers meteen naar de Waag door te verwijzen en stimuleer het slachtoffer aangifte te doen.
- Voor hulpverlening bij kindspoorzaken geldt: hoe sneller hoe beter. Spreek daarom met alle partners af de meldingen met voorrang in behandeling te nemen.
- Het wetsvoorstel *Huisverbod bij huiselijk geweld* biedt burgemeesters de mogelijkheid iemand die zich schuldig maakt aan huiselijk geweld minimaal tien dagen geheel uit de omgeving van zijn of haar gezin te verwijderen. Tijdens deze cooling-downperiode kunnen maatregelen worden genomen om herhaling te voorkomen. Als de wet wordt aangenomen, zal dit gevolgen hebben voor de opzet van meldtrajecten als kindspoor. Het is verstandig hier nu al rekening mee te houden.

Methodiekbeschrijving Kindspoor

Binnenkort zal een methodiekbeschrijving van het Protocol Kindspoor verschijnen.

Nadere informatie over de verschijning hiervan zal te vinden zijn op www.huiselijkgeweld.nl

⁴ Bron: Vleesenbeek 2005

Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Utrecht

Deze beschrijving is gebaseerd op informatie uit een gesprek met Moniek Streng, projectcoördinator van Bureau Jeugdzorg Utrecht en uit het Evaluatieverslag van de pilot. Onderstaand verslag beschrijft de werkwijze tijdens, en de uitkomsten van de pilot van Bureau Jeugdzorg en de politie. In de notitie *Route VeiligHuis* is de werkwijze vastgelegd van het zorgprogramma *Een Veilighuis voor kinderen*.

Algemene informatie

In Utrecht loopt vanaf november 2001 het zorgprogramma *Een Veilighuis*. Al snel werd duidelijk dat speciale aandacht voor kinderen die te maken hebben met huiselijk geweld noodzakelijk is. In het zorgprogramma *Een Veilighuis voor kinderen* werd een 'zorgroute' vastgesteld om jeugdzorgproblematiek als gevolg van relationeel geweld tussen de ouders te signaleren en hulp te bieden. Het programma ging in maart 2004 van start.

De situatie van kinderen als getuige van huiselijk geweld blijkt vaak nog onderbelicht. Om meer zicht te krijgen op de doelgroep en de omvang van de problematiek, start binnen de regio Utrecht in maart 2005 de pilot *Thuisgeweld, jeugdigen en de jeugdzorgketen*. Hierin registreert de politie alle kinderen uit een gezin waar huiselijk geweld speelt waarbij zij is ingeschakeld, om vervolgens deze kinderen te melden bij Bureau Jeugdzorg. De doelen van de pilot zijn:

1. Ervaring opdoen met de voorgestelde route en de afhandeling van gevallen van thuisgeweld waarbij kinderen zijn betrokken
2. Uitzoeken of het aanbod voor deze kinderen in voldoende mate beschikbaar is en of het effectief is
3. Antwoord geven op de vraag of er meer gespecialiseerd aanbod ontwikkeld dient te worden
4. Verzamelen van cijfermatige gegevens.

De pilot wordt uitgevoerd in de volgende politiedistricten: Marco Polo, Noord, Binnensticht en Eemland Zuid. Drie regiokantoren van Bureau Jeugdzorg participeren in de pilot: Noord, Stad en Amersfoort. Voor de pilot is niet een apart protocol opgesteld.

De pilot is in maart 2006 afgesloten en inmiddels geëvalueerd.

Het traject

Aanmelding

Alle kinderen tot 18 jaar uit een gezin waar de politie huiselijk geweld constateert worden door de politie geregistreerd en vervolgens aangemeld bij De Toegang van Bureau Jeugdzorg (BJZ). Er zijn in de projectperiode in totaal 187 gezinnen gemeld door de politie, waarbij 594 kinderen betrokken zijn. De politie meldde 28 keer rechtstreeks bij het AMK.

Een medewerker van BJZ beoordeelt van elke melding de aard en de ernst van de signalen, om te besluiten of er wel of niet een screening nodig is van het gezin. Deze medewerker doet in feite al een eerste screening. Wanneer er een screeningsbesluit is, vindt een gesprek met het gezin plaats. Dit gesprek kan op het Bureau plaatsvinden, maar ook thuis, eventueel met de politie erbij.

Bij relatief lichtere problemen volgt geen hulp: 'afgesloten zonder verwijzing'. Dit betreft gedurende de pilot-periode ongeveer 250 kinderen. In de pilot is het oorspronkelijk de bedoeling dat de Jeugdgezondheidszorg (JGZ) wordt verzocht om het kind te volgen. Dit is echter niet uitgevoerd: de JGZ deed uiteindelijk niet mee in de pilot, omdat zij hiervoor geen extra financiële middelen kreeg. Op individueel niveau hebben jeugdhulpverleners echter wel eens jeugdartsen en consultatiebureaus geïnformeerd over een kind en verzocht om extra aandacht aan te kind te geven.

Screening en diagnostiek

In 14% van de meldingen vindt een screening plaats. De Toegang van BJZ screent het gezin in een face-to-face gesprek. Kinderen, zeker wanneer zij ouder zijn dan 12 jaar worden ook apart gesproken. Bij de screening wordt een globale klachtenanalyse gemaakt. Er wordt gekeken naar:

- De complexiteit: de ernst van de problemen en de zwaarte ervan: de zogenaamde 'lijdensdruk' versus draagkracht. Bij dat laatste wordt ook het sociale netwerk, de familie, in ogenschouw genomen.
- De eventuele aanwezigheid van problemen op meerdere leefgebieden (school, vrije tijdsbesteding, lichamelijk, psychisch, etc.).

De definitie omvat het 'structureel getuige zijn van huiselijk geweld'. De vraag die telkens speelt is of je dan eigenlijk ook geen slachtoffer bent van een vorm van kindermishandeling.

Op basis van de uitkomsten van de screening wordt besloten of er vervolghulp ingezet wordt, dat er een maatregel (OTS) moet komen, of dat hulp niet nodig is.

Voor vervolghulp voert BJZ de diagnosestelling uit, dat wil zeggen dat zij de probleemanalyse maakt, waarbij de kern van het probleem wordt vastgesteld en een indicatie wordt verkregen voor hulpverlening. Eventueel volgt een specialistische diagnose van een kind, bij bijvoorbeeld persoonlijkheids- of psychiatrische problematiek.

De ouders zijn betrokken bij de screening en diagnostiek.

Hulp en ondersteuning

Kinderen

Als duidelijk is wat er aan de hand is en wat er nodig is aan hulpverlening, worden de vervolgstappen ingezet. De Toegang van BJZ biedt zelf vrijwillige hulp voor korte trajecten of biedt een 'indicatiebesluit' voor hulpverlening door andere zorgaanbieders. Dit betreffen de Jeugd-GGZ, ambulante gezinsbegeleiding, Medisch Kinderdagverblijf en Boddaertcentra, pleeggezinnen en leefgroephuizen. Het lijkt waarschijnlijk dat geen van alle een specifiek hulpaanbod heeft voor kinderen als getuige. Vaak wordt het getuige zijn van

geweld meegenomen in de reguliere hulp bij traumaverwerking. Er is wel discussie gaande of er toch een specifiek aanbod moet komen. De indruk bij BJZ is dat 'geweldservaringen' onderbelicht worden door de Jeugdhulpverlening. Hulpverleners lijken kinderen hier niet actief naar te vragen. Het blijkt namelijk dat een deel van de in deze pilot gemelde kinderen al wel hulpverlening kreeg, maar dat de hulpverlener niet wist dat er geweld in het gezin speelde.

In Amersfoort worden nog de volgende specifieke modules als verwijsmogelijkheid genoemd: Let op de Kleintjes, Tien voor de Toekomst en Families First.

Wanneer ouders toestemming voor hulp aan hun kind weigeren, beoordeelt BJZ hoe de situatie voor het kind is, wat de risico's en de gevaren zijn. Eventueel kan dan via het AMK of de Raad voor de Kinderbescherming gedwongen hulp worden opgelegd. In dat geval wordt de hulpverlening ingezet op basis van een 'rechtsbesluit'. In situaties die de veiligheid van het kind bedreigen wordt soms een uithuisplaatsing opgelegd. Binnen de pilot doet het BJZ 13 keer een melding bij het AMK, 7 keer bij de Raad.

Er is niet specifiek nazorg geregeld bij thuisgeweld. De reguliere hulp zou in het algemeen wel nazorg dienen te bieden, aldus de coördinator van Bureau Jeugdzorg.

Ouders

Opvoedingsondersteuning

De hulp aan het kind vanuit BJZ is altijd gericht op opvoeding en voor het hele gezin, zeker bij jonge kinderen. De ouders worden altijd aangesproken op de opvoeding, waarbij BJZ ook een informatieve taak heeft. De ouders krijgen voorlichting over de gevolgen van geweld voor de kinderen. BJZ brengt ook andere problemen in het gezin in kaart die een negatieve invloed hebben op de kinderen, bijvoorbeeld verslaving of schulden.

Slachtoffers en plegers

De ouders worden gestimuleerd om zelf therapie te zoeken om het geweld te stoppen. Wanneer er een traject voor de kinderen loopt, worden zij hier 'met drang, geen dwang' toe aangespoord. Wanneer zij dit weigeren wijst BJZ hen op de mogelijke consequenties, zoals bijvoorbeeld een Raadsmelding. Het AMW, de Vrouwenopvang, de Waag en de GGZ bieden hulp aan de ouders. BJZ checkt of zij ook werkelijk gaan en of het helpt. Indien het antwoord negatief is, volgt een melding bij de Raad voor de Kinderbescherming.

Coördinatie

Casemanagement

Bij vrijwillige hulpverlening fungeert de hulpverlener vaak als casemanager. De casemanager doet suggesties aan de ouders, regelt zaken, toetst of de geboden hulp helpt en of de doelen worden gehaald. Tevens bekijkt hij of zij of de hulp moet worden voortgezet en wat er eventueel anders moet en kan.

Bij gedwongen hulp fungeert de gezinsvoogd als casemanager. Deze komt bij de moeilijkste gezinnen, maar vaak slechts eens per zes weken. Hij of zij is er om de ouders te adviseren bij het uitvoeren bij een

Kinderbeschermingsmaatregel, bijvoorbeeld een onder toezicht stelling (OTS) ten uitvoer brengen. De gezinsvoogd zet 'pionnen' uit als wijkagenten, praktische hulp als Gespecialiseerde Gezinsverzorging en daarnaast hulp op indicatie. De gezinsvoogd probeert tevens waarborgen in te bouwen voor de veiligheid van kinderen.

Terugkoppeling

Met de politie is de afspraak gemaakt dat BJZ per telefoon of e-mail terugrapporteert. In de praktijk gebeurt dat niet altijd. De werkdruk bij BJZ en moeilijke bereikbaarheid van politiemensen zijn hier debet aan.

Kansen en obstakels

Kansen

- Door deze pilot is er zicht gekomen op de aantallen kinderen die als getuige betrokken zijn bij huiselijk geweldsituaties. De aantallen zijn veel groter dan vooraf werd gedacht. Door de gevoerde werkwijze zijn er kinderen in de Jeugdzorg terecht gekomen die daar anders niet, of veel later zouden komen. Het merendeel is een nieuwe groep cliënten voor BJZ (81%). Het is waarschijnlijk dat de aanpak in de pilot een preventieve werking heeft op deze groep.
- Het aanbod is succesvol wanneer er een goede samenwerking is met de partnerinstellingen en er goede samenwerkingsafspraken zijn gemaakt, wanneer allen de problematiek serieus nemen en de ernst ervan inzien. Wanneer BJZ meer geld zou hebben, kunnen de wachtlijsten korter worden en de hulpverlening meer adequaat aangeboden. Het aanbod is succesvol wanneer de juiste beslissingen worden genomen en snel de juiste hulp kan worden geboden.

Obstakels

- De wachtlijsten bij zorgaanbieders en bij het BJZ zijn lang. Bij BJZ duurt het vier tot zes maanden voordat een casemanager een indicatie kan schrijven. Crisissituaties krijgen wel voorrang, echter niet specifiek bij huiselijk geweld. Hierbij gelden de normale urgentiecriteria. Soms kan men binnen zes tot acht weken terecht.
- In de samenwerking met het AMK bleek het niet altijd makkelijk om meldingen van kinderen als getuige bij hen te doen.
- Van de aangemelde kinderen krijgen 250 geen hulp. Hoewel oorspronkelijk wel de bedoeling, worden zij daarna niet gevolgd door de JGZ, terwijl dat vanuit preventief oogpunt toch nodig wordt geacht. In hoeverre zij (op langere termijn) schade oplopen als getuige van huiselijk geweld blijft hier onduidelijk.

Tips

- Zorg voor een goede samenwerking van Bureau Jeugdzorg met de politie. De politie is namelijk een erg belangrijke vindplaats. Het samen afleggen van huisbezoeken werkt goed. Een team van onder andere politie, BJZ en AMK bevordert de onderlinge samenwerking.
- Geef aandacht aan preventie. De JGZ moet de kinderen in gezinnen waar huiselijk geweld is geconstateerd blijven volgen. Dat kan bijvoorbeeld door een extra oproep te doen om het kind te zien, en door ervoor te zorgen dat de medewerker apart praat met het kind.
- Zet snel ambulante, praktische hulp in door laagdrempelige, outreachende intensieve gezinsondersteuning die, bijvoorbeeld met de time-out-methode, ouders leert om het geweld te stoppen.

Ketensamenwerking Provincie Flevoland

Onderstaande beschrijving is gebaseerd op een gesprek met Marian van Leeuwen, projectleider Regio RAAK Flevoland, het samenwerkingsconvenant *Vereende Krachten tegen Huiselijk geweld* (2005), op de publicatie *5 keer RAAK. Naar een effectievere aanpak van kindermishandeling in Flevoland* (Regio RAAK Flevoland 2005) en op rapportages van de verschillende projecten.

Algemene informatie

In Flevoland zijn de afgelopen jaren verschillende initiatieven genomen om de aanpak van huiselijk geweld / kindermishandeling te verbeteren. Voor kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders is de verbinding tussen een drietal projecten van belang: het project *Aanpak Huiselijk Geweld Flevoland*, *Zorgprogramma Kindermishandeling* en Regio RAAK Flevoland. Deze projecten hebben gemeen dat ze zich ten doel hebben gesteld de samenwerking tussen de instellingen die bij de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling zijn betrokken te realiseren.

In de provincie Flevoland is sinds 2003 het convenant *Vereende Krachten tegen Huiselijk geweld* van kracht. In november 2005 is hierop een vervolg gekomen. Met ondertekening van het convenant maken 37 hulpverleningsorganisaties concrete afspraken over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld. Bovendien is door de ondertekening van dit convenant het Zorgprogramma Kindermishandeling definitief bekrachtigd. In het samenwerkingsconvenant zijn de afspraken opgenomen die in het Zorgprogramma kindermishandeling zijn ontwikkeld, maar die nog niet tot uitvoering waren gebracht.

Visie

De ondertekenaars van het convenant onderschrijven de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het stoppen van huiselijk geweld in Flevoland en dragen deze visie ook uit. In het convenant is deze visie uitgewerkt in een gedragscode. Een expliciete visie op het helpen van de kinderen ontbreekt in het algemene convenant.

Convenant

Het doel van het convenant was te komen tot een samenhangende keten voor hulpverlening bij huiselijk geweld. Over de kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders is het volgende opgenomen: 'Als er kinderen van 0 tot 19 jaar betrokken zijn bij het huiselijk geweld, wordt altijd de jeugdgezondheidszorg geïnformeerd. Dit wordt aan betrokkenen (slachtoffer(s), pleger(s), getuigen) verteld. Ook over 'niet plus' gevoelens die wijzen op situaties van huiselijk geweld waarbij kinderen betrokken zijn, wordt de jeugdgezondheidszorg geïnformeerd. De jeugdgezondheidszorg reageert adequaat op deze signalen.'

Het traject

Aanmelding

Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders worden aangemeld bij de Jeugdgezondheidszorg (JGZ). In principe kan iedereen deze kinderen en hun ouders aanmelden. Deze afspraak past in de lijn die uitgezet is in Flevoland dat de JGZ geïnformeerd wordt over zogenaamde risicogezinnen. Gezinnen waar huiselijk geweld speelt, zijn risicogezinnen. Van iedere professional wordt verwacht dat ze risicogezinnen bekend maken bij de JGZ. In geval van huiselijk geweld worden de meeste meldingen verwacht van de politie; zij is de belangrijkste signaleerder van huiselijk geweld.

De aanmelder neemt contact op met de jeugdverpleegkundige van het betreffende kind, of als niet bekend is wie dat is, met het centrale toegangsnummer van de JGZ 0-19 jaar. Almere, Zeewolde en Urk met Emmeloord hebben sinds 1 maart 2006 elk een eigen centraal toegangsnummer JGZ 0-19. In Lelystad en Dronten is dit nog niet gerealiseerd.

De jeugdgezondheidszorg verzamelt informatie over het kind en zijn gezin en houdt dit bij in het integraal dossier JGZ, dat in de toekomst een digitaal dossier zal worden.

Alle kinderen die op de één of andere manier betrokken zijn bij geweld tussen hun ouders en tussen nul en negentien jaar oud zijn, kunnen worden aangemeld. Er zijn geen contra-indicaties.

Verloskundigen

Binnenkort starten de verloskundigen van de Zorggroep Almere met een pilot voor het screenen van zwangere vrouwen op ervaringen met huiselijk geweld. De screeningslijst is ontwikkeld door TNO, kwaliteit en leven. Uit onderzoek is gebleken dat huiselijk geweld tijdens de zwangerschap een kans geeft van 40 tot 70% op geweld tegen het kind na de geboorte. De verloskundigen hebben afspraken gemaakt met het ASHG, het maatschappelijk werk en de jeugdgezondheidszorg voor het inzetten van hulp bij positieve screening op huiselijk geweld.

Screening / diagnostiek

Na de aanmelding neemt de betrokken jeugdverpleegkundige contact op met het gezin om de gemelde zorgen te bespreken. Ook de kinderen worden uitgenodigd. De gemelde zorgen staan centraal. Een belangrijk onderdeel van het gesprek met het gezin is na te gaan welke gebeurtenissen en problemen een rol spelen in de ontstane probleemsituatie. In het kader van de eerste screening neemt de jeugdverpleegkundige, na het contact met het gezin, contact op met derden, zoals school, de huisarts, kinderopvang of andere professioneel betrokkenen, met als doel de zorgen over het kind en zijn gezin in kaart te brengen.

De jeugdverpleegkundige weegt alle beschikbare informatie. In de pilot van het Oké-punt (Ouder-Kindcentrum in Almere) wordt een screeningsformulier ontwikkeld, dat kind-, ouder- en omgevingsfactoren in

beeld brengt. Dit formulier is een hulpmiddel om te bepalen welke hulp ingezet moet worden. Dit formulier is nog niet overal in Flevoland beschikbaar. Het borduurt voort op het Balansmodel, waar de JGZ al jaren mee bekend is om tot een afweging te komen van de draagkracht en draaglast in het gezin. De GGZ en BJZ zijn altijd betrokken bij de probleemanalyse en risicotaxatie als er sprake is van meervoudige problematiek. In de toekomst zal een team voor specialistische diagnostiek in Flevoland beschikbaar zijn voor complexe gevallen van (seksuele) kindermishandeling. Dit team zal ook ingeschakeld kunnen worden bij complexe gevallen van huiselijk geweld.

De ouders moeten toestemming geven voor de screening van de kinderen. Als zij dat weigeren, moet de jeugdverpleegkundige de afweging maken of de situatie ernstig genoeg is om het beroepsgeheim te doorbreken en het kind / gezin te melden bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling.

Hulp en ondersteuning

De jeugdverpleegkundige maakt naar aanleiding van de screening samen met de ouders en betrokken partijen een integraal plan van aanpak. De jeugdverpleegkundige organiseert de hulp. De hulp die ingezet wordt is afhankelijk van de uitkomsten van de screening en van welke instanties al betrokken zijn bij het kind en zijn gezin. De hulp is in ieder geval gezinsgericht, dat wil zeggen dat de behoeften van alle gezinsleden en het gezin als geheel centraal staan. De inhoud van de hulp richt zich op het meest prominente probleem van het kind / gezin.

Stevig Ouderschap

De jeugdgezondheidszorg in Almere gaat het programma *Stevig Ouderschap* uitvoeren. Dit houdt in dat alle gezinnen direct na de geboorte gescreend worden op hoogrisico op mishandeling. De gezinnen die positief zijn, krijgen een intensief opvoedingsondersteunend programma aangeboden. Voor de zogenaamde risicogezinnen die geen gebruik maken van de interventie heeft de JGZ een zorgcoördinerende taak. Geselecteerde gezinnen krijgen naast de gebruikelijke zorg intensieve opvoedingsondersteuning in de vorm van huisbezoeken van een gespecialiseerde jeugdverpleegkundige. De deelnemende gezinnen voldoen aan een risicoprofiel wat betreft de voorgeschiedenis van een of beide ouders en/of hun omgeving. De interventie van *Stevig Ouderschap* kan starten na aanmelding door de verloskundige, op basis van de screening huiselijk geweld tijdens de zwangerschap, of na de screening door de JGZ direct na de geboorte van het kind. Het programma heeft door het vroegtijdige karakter een preventieve werking op huiselijk geweld.

De ouders kunnen niet verplicht worden zelf begeleiding of hulpverlening te aanvaarden als een kind is aangemeld bij de jeugdgezondheidszorg. Dat kan alleen als een gezin in de strafrechtelijke procedure zit. De ouders kunnen meestal wel via de kinderen gestimuleerd worden tot het accepteren van hulp. Als het nodig is kan de Raad voor de Kinderbescherming ingeschakeld worden. De jeugdgezondheidszorg doet dan een

melding bij AMK / BJZ, die op haar beurt doormeldt aan de Raad voor de Kinderbescherming. Ook als om andere redenen de veiligheid van de kinderen in het geding is, volgt de jeugdverpleegkundige deze route om kinderen bescherming te bieden.

In Flevoland is geen aanbod voor Let op de Kleintjes, daar is wel behoefte aan. Kinderen krijgen nu via Bureau Jeugdzorg hulp aangeboden, bijvoorbeeld in de vorm van Intensieve Pedagogische Thuishulp (IPT) of via de gemeentelijke voorzieningen zoals de vrouwenopvang, het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld en het AMW of via AWBZ-gefinancierde voorzieningen zoals de Gespecialiseerde Gezinszorg of De Waag. Door de provinciale jeugdzorginstellingen is *Snel Hulp* ontwikkeld. Dit is intensieve ambulante hulp voor gezinnen waar voor het eerste kindermishandeling is geconstateerd. Deze hulp wordt binnen 8 dagen na aanmelding bij BJZ gestart, met een indicatie achteraf. *Snel Hulp* is gespecialiseerd in kindermishandelingsproblematiek en het werken met gezinnen waar de veiligheid van het kind in het geding is. Deze hulp zou in een aantal gevallen van huiselijk geweld zeer geschikt zijn.

Veel vormen van hulp hebben te lange wachlijsten en zijn onvoldoende gespecialiseerd in hulpverlening bij huiselijk geweld / kindermishandeling.

Coördinatie

Casemanagement

De coördinatie van de hulp is in handen van de jeugdgezondheidszorg. De jeugdverpleegkundige maakt met de ouders en de betrokken partijen het plan van aanpak, organiseert de hulp en volgt het kind en zijn gezin. Als het plan van aanpak is gemaakt, rapporteert de jeugdverpleegkundige dat terug aan de aanmelder.

Nazorg

De jeugdgezondheidszorg verzorgt ook de nazorg, door alert te blijven op het welzijn van eenmaal gemelde kinderen. De jeugdgezondheidszorg heeft daar mogelijkheden voor via de consultatiebureaucontacten, de preventieve gezondheidsonderzoeken, extra contacten via de telefoon of in de vorm van extra huisbezoeken, contacten met verblijfplaatsen zoals kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en scholen.

Kansen en obstakels

- In Flevoland zijn, net als in de rest van Nederland, bijna overal wachlijsten voor. Er zijn wel wat voorrangsafspraken. Voor gezinnen met kindermishandelingsproblematiek is er bij Bureau Jeugdzorg voorrang mogelijk en via het AMK kan een kind / gezin voorrang krijgen bij de Geestelijke Gezondheidszorg.
- Een lastig punt in de doorverwijzing tussen de verschillende instellingen is dat sommige instanties het gezin eerst zelf willen beoordelen voordat zij hulp bieden.

Flevoland als RAAK-regio

Flevoland is een RAAK-regio, waarbij RAAK staat voor Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling. In 2003 stelde het ministerie van VWS subsidie beschikbaar voor vier RAAK proeftuinen. Bureau Jeugdzorg, de GGD en de Provincie Flevoland boden zich aan als proeftuin. Doel is aan te tonen dat de aanpak van kindermishandeling effectiever kan, ook met de huidige middelen. In 2004 ging het project van start in Almere en Urk.

De extra aandacht voor kindermishandeling kan de aanpak van de problematiek van kinderen die getuige zijn in deze provincie ten goede komen: er is immers een grote overlap tussen vrouwenmishandeling en kindermishandeling. Daarom hier in het kort informatie over enkele RAAK-initiatieven.

Snel Hulp

Snel Hulp is ambulante hulpverlening voor gezinnen waar (dreigende) mishandeling is geconstateerd. Gezinnen die bereid zijn hulp te accepteren en die, als ze het normale lange traject zouden moeten volgen, zouden afhaken. Bureau Jeugdzorg verwijst de gezinnen via een korte verwijsroute waarbij een snelle indicatie plaatsvindt, door naar Snel Hulp. Het doel is een gezin binnen acht dagen hulp te bieden, waarna een intensief traject van drie maanden gezinsbegeleiding volgt. De aanpak werkt, vinden alle betrokkenen.

SPUTOVAMO

In 2003 startte het Flevoziekenhuis met het invullen van een formulier voor elk kind dat op de Spoed Eisende Hulp wordt gezien. Dit formulier heet SPUTOVAMO, waarbij de letters van de naam staan voor:

Soort letsel

Plaats van het letsel

Uiterlijk van het letsel

Tijdstip dat het letsel plaatsvond

Oorzaak van het letsel

Veroorzaker

Anderen

Maatregelen die door de ouders zijn getroffen

Oude letsels

Gezinscoaching

Het Algemeen Maatschappelijk Werk en de Jeugdgezondheidszorg in Almere experimenteren op kleine schaal met gezinscoaching. Een maatschappelijk werker en een jeugdverpleegkundige zijn acht uur per week beschikbaar om multiprobleem gezinnen te begeleiden.

Ketensamenwerking

Het project *Aanpak huiselijk geweld* bij de gemeente Almere heeft als doelstelling om tot een sluitende ketenaanpak te komen. Daarbij is gezocht naar de aansluiting tussen het RAAK-project en de netwerken in de jeugdzorg en het huiselijk geweld project en de netwerken in de volwassenenzorg en justitie.

In 2005 is in iedere gemeente in de provincie Flevoland een werkconferentie *Ketensamenwerking bij Huiselijk Geweld / Kindermishandeling* georganiseerd. Het doel van de werkconferenties is verbetering van de feitelijke samenwerking in de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling. Tijdens de werkconferentie werken partners aan de implementatie van bestaande afspraken zoals onder meer vastgelegd in het convenant *Aanpak Huiselijk Geweld Flevoland* en in het *Zorgprogramma Kindermishandeling*. Aan de hand van casuïstiek en ervaringen van de deelnemers wordt zichtbaar gemaakt welke samenwerkingsafspraken, verwijzprocedures en routes zijn vastgelegd. Eventuele hiaten of knelpunten komen daarmee ook in beeld. De deelnemers worden aangesproken op hun professionele verantwoordelijkheid en creativiteit bij het vinden van praktische oplossingen, waardoor impliciet hun vaardigheden voor het samenwerken met anderen wordt vergroot. De deelnemers integreren de samenwerkingsafspraken vervolgens (opnieuw) in hun eigen werk en organisatie.

Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Eindhoven

De onderstaande beschrijving is gebaseerd op informatie uit een gesprek met Marjan Karsmakers, projectleider ASHG STOP Huiselijk Geweld Eindhoven en op het *Plan van Aanpak STOP Huiselijk Geweld*.

Algemene informatie

In Eindhoven is aandacht voor kinderen structureel opgenomen in het algemeen protocol aanpak huiselijk geweld. Het ASHG STOP Huiselijk Geweld (STOP) vormt hier de spil van een casusoverleg dat elke veertien dagen plaatsvindt. Hier worden alle nieuwe meldingen en aangiftes van huiselijk geweld besproken. Deelnemers zijn, naast het ASHG, de politie, het Openbaar Ministerie, Reclassering, Bureau Slachtofferhulp en Bureau Jeugdzorg / Advies- en Meldpunt Kindermishandeling.

Visie

In het *Plan van Aanpak STOP Huiselijk Geweld* wordt onderschreven dat kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld tussen hun ouders of tussen een van hun ouders en zijn of haar partner, daar ernstige gevolgen van kunnen ondervinden. 'Met behulp van diagnostiek kan in een aantal gevallen inzicht verkregen worden in de aard en ernst van die gevolgen. Afhankelijk van hun leeftijd kunnen kinderen worden verwezen naar speltherapie, individuele begeleiding en/of groepshulpverlening (Let op de Kleintjes/Ruzie thuis)'. Een systeemgerichte aanpak van huiselijk geweld staat voorop in Eindhoven.

Convenant

Er is in Eindhoven geen specifiek convenant voor kinderen als getuige, het vormt een onderdeel van het algehele samenwerkingsconvenant in de aanpak van huiselijk geweld.

Het traject

Aanmelding

Huiselijk geweldzaken komen via verschillende kanalen binnen: de politie, het ASHG STOP Huiselijk Geweld, de Vrouwenopvang en Bureau Slachtofferhulp. Alle zaken die bij de politie en het ASHG STOP Huiselijk Geweld zijn gemeld worden besproken in het tweewekelijkse casusoverleg. Er is in het casusoverleg structureel aandacht voor alle kinderen in het betrokken gezin. Het AMK fungeert in het casusoverleg als een 'voortuitgeschoven loket', zodat meteen melding kan worden gedaan van (vermoedens van) kindermishandeling en van ernstige gevolgen voor de kinderen die getuige waren van huiselijk geweld. De werkafspraken in het casusoverleg zijn gericht op het inzetten van vrijwillige hulp aan het gezin.

De indicaties voor hulp aan de kinderen zijn: wanneer het kind bescherming nodig heeft, en wanneer het niet lekker in zijn/haar vel zit. Als ouders niet willen meewerken aan een vrijwillig hulptraject voor zichzelf en de kinderen wordt het AMK ingeschakeld.

Eerste screening/ diagnostiek

De maatschappelijk werker van STOP bezoekt het gezin thuis (tenzij dit te onveilig zou zijn voor hem of haar). De hele gezinssituatie wordt in ogenschouw genomen, inclusief het welzijn van de kinderen. Met de oudere kinderen wordt soms een apart gesprek gevoerd. De maatschappelijk werker overlegt met het gezin wat er volgens hen moet gebeuren om het huiselijk geweld definitief te stoppen en maakt met het gezin samen een plan daarvoor.

De ouders worden gemotiveerd om hulp te accepteren om het geweld te stoppen en om Bureau Jeugdzorg in te schakelen met het oog op de kinderen. Wanneer de ouders hulp weigeren, wordt het AMK ingeseind zodat meer druk kan worden uitgeoefend. Soms is er eerder al een ondertoezichtstelling (OTS) geweest.

De maatschappelijk werkers van STOP nemen eventueel, na toestemming van het gezin, contact op met omstanders als de school, huisarts, crèche, consultatiebureau. Het doel hiervan is om aanvullende informatie op te vragen en eventueel terug te koppelen na een melding.

Het BJJ voert de eventuele diagnosestelling uit. Op hoe dit in zijn werk gaat, heeft STOP geen zicht. Er is een pilot gestart van BJJ/AMK en ASHG STOP om de onderlinge samenwerking en de afstemming te verbeteren.

Hulp en ondersteuning

Er worden geen specifieke criteria voor vervolghulp voor de kinderen gehanteerd. De volgende hulpverleningsmogelijkheden zijn aanwezig in Eindhoven:

- In de eerste lijn het aanbod van Loket W: schoolmaatschappelijk werk, opvoedingsondersteuning, peuterspeelzaalwerk en het Jeugd Preventie Programma. Dit laatste behelst kortdurende hulp aan jongeren die met Bureau Halt in aanraking komen en hun ouders. De vindplaats is de politie.
- De geestelijke gezondheidszorg biedt geïndiceerde behandeling.
- De module 'Let op de Kleintjes': deze is in Eindhoven meerdere malen aangeboden, maar ondanks alle inspanningen rond de werving en de organisatie, waren er steeds te weinig aanmeldingen om de groep door te laten gaan. Het is onduidelijk waaraan dit ligt.
- Vanuit ASHG STOP bestaat de wens om een soort 'cordon' te formeren rond kinderen in een gezin waar huiselijk geweld speelt. Meerdere instellingen en omstanders die met betreffende kinderen te maken hebben, worden dan op de hoogte gesteld en gevraagd om een oogje in het zeil te houden (huisarts, consultatiebureau, jeugdgezondheidszorg, onderwijzers en dergelijke). Wellicht kan dit onderdeel worden van de pilot met BJJ/AMK.
- Op casusniveau worden wel eens familieleden als bijvoorbeeld de grootouders ingeschakeld.

Ouders

In de eerste gesprekken die de maatschappelijk werker na de melding voert met het gezin, worden standaard en uitdrukkelijk de schadelijke gevolgen voor kinderen als getuige van geweld naar voren gebracht. Door te wijzen op hun verantwoordelijkheid voor de kinderen wordt geprobeerd de ouders te motiveren om te stoppen met het geweld. Vervolgens worden zij gemotiveerd om hulp in te schakelen, bijvoorbeeld bij het BJJ. De ouders kunnen echter niet verplicht worden tot therapie, sommigen gaan ook liever naar de gevangenis dan naar de hulpverlening is de ervaring.

In de hulp aan de ouders komen ook andere punten aan de orde als het leren zorgen voor je eigen veiligheid, het oefenen met time-out, anders ruzie maken ('rode knoppen') en over de invloed van alcohol en drugs bij huiselijk geweld.

Opvoedingsondersteuning

Voor de ouders zijn in Eindhoven verschillende vormen van opvoedingsondersteuning mogelijk door het volgende aanbod van Loket W.: voor- en vroegschoolse opvang, peuterwerk, spel-aan-huis, homestart, baby-extra, opvoedingsondersteuning, schoolmaatschappelijk werk.

Een extra voorziening is het JEM-project (Jonge Eindhovense Moeders), gericht op ondersteuning van tienermoeders. STOP heeft daar al vele jonge moeders die in situaties van huiselijk geweld verkeren kunnen onderbrengen. Het project wordt uitgevoerd door Fiom, Humanitas en Loket W.

Slachtoffers

Voor de hulp aan slachtoffers is er, naast de vrouwenopvangvoorzieningen, een ambulant aanbod van de volgende instellingen: het algemeen maatschappelijk werk van Loket W en de slachtoffergroepen van de Fiom. Stichting Shakti heeft een groepsaanbod voor allochtone vrouwen. Hoewel dit aanbod niet specifiek gericht is op slachtoffers van huiselijk geweld, is er wel speciale aandacht voor.

Plegers

Voor plegers zijn er meerdere mogelijkheden, met name in de Forensische Psychiatrie bij de GGZE/De Omslag. Deze instelling heeft twee doorlopende opvanggroepen, waar plegers ook zonder justitieel kader terecht kunnen. De indicatie is dan bijvoorbeeld ernstige psychosociale problematiek. Daarnaast heeft De Omslag drie 'programmatische groepen': een groep 'alcohol en geweld', een communicatietraining en een agressie-regulatiegroep.

De Reclassering biedt ook agressie-regulatiegroepen. Plegers kunnen hier vrijwillig terecht, de aanmelding dient wel via de huisarts te verlopen.

Coördinatie

Casemanagement

Zolang het ASHG STOP actief betrokken is bij het gezin voert zij een deel van de hulp (bijvoorbeeld het aanleren van de time-outprocedure) en het casemanagement uit. Zij organiseert, coördineert en volgt de hulpverlening aan het gezinssysteem. Daarna wordt het casemanagement overgedragen aan de instelling die het belangrijkste deel van de vervolghulpverlening biedt aan het betreffende gezin.

Nazorg

Cliënten krijgen na beëindigen van het contact met de maatschappelijk werker van STOP altijd het 06-nummer, zodat ze weer kunnen bellen. In principe belt STOP zelf na drie maanden om te vragen hoe het gaat. Soms blijken gezinnen op een gegeven moment 'verdwenen' te zijn, ze zijn in ieder geval niet meer telefonisch traceerbaar. Soms blijkt in het casusoverleg dat er een recidive is. Dan neemt STOP zelf contact op met het gezin.

Terugkoppeling

Terugkoppeling vanuit het ASHG STOP vindt (meestal telefonisch) plaats naar de politie, bijvoorbeeld de 'buurtbrigadier'. Soms vindt terugkoppeling plaats in het casusoverleg.

Soms wordt nadat zij een melding hebben gedaan teruggekoppeld naar de school, huisarts, crèche of het consultatiebureau.

Kansen en obstakels

Kansen

- Dat mensen in het algemeen en hulpverleners in het bijzonder zich bewust zijn dat kinderen niet over het hoofd moeten worden gezien in gezinnen waar huiselijk geweld speelt.
- Dat omstanders als huisartsen en andere professionals zoals op 'spoedeisende hulp' vaker huiselijk geweld lijken te signaleren en er meer over weten dan voorheen.
- Dat er een 'Veiligheidshuis' in oprichting is. Van hieruit wordt alle risicojeugd (onder 23 jaar) in beeld gebracht en gemonitord. De diverse informatiestromen worden daar aan elkaar gekoppeld. Kinderen uit gezinnen waar zich huiselijk geweld afspeelt vormen een van die risicogroepen die in beeld worden gebracht.
- Dat er korte lijnen zijn. In Eindhoven zijn alle eerstelijnsorganisaties gefuseerd in één instelling: Loket W. Hierin zijn onder andere algemeen maatschappelijk werk, schoolmaatschappelijk werk, jeugdwerk, peuterwerk, opvoedingsondersteuning en het ASHG gevestigd.
- Dat hulpverleners en omstanders het kind blijven volgen, ook na beëindiging van de hulpverlening. Wanneer bij de melding de indruk bestaat dat de kinderen het redelijk maken en geen hulp krijgen aangeboden, dan wordt dit soms toch in het netwerk van Loket W weggelegd.
- Dat de samenwerking met andere instellingen overwegend goed verloopt, met De Omslag zelfs prima.

Obstakels

- Wanneer doorverwijzen moeilijk is, zoals naar de algemene GGZE en het BJZ. Laatstgenoemde is niet goed bereikbaar, men laat mensen die vrijwillig hulp willen vaak lang wachten. BJZ kent geen cultuur van samenwerking.
- Wanneer vanuit de GGZE in de hulp aan plegers met psychiatrische stoornissen als schizofrenie geen aandacht is voor de gevolgen van het niet (op tijd) innemen van medicatie, zoals gewelddadig gedrag binnen het gezin. De problematiek wordt niet contextueel bekeken en behandeld. Vooral in allochtone gezinnen is dit nogal eens aan de orde.
- Wanneer instellingen te individueel kijken en niet systeemgericht. De Verslavingszorg beschouwt na een scheiding de niet-verslaafde ex-partner niet meer als onderdeel van het cliëntsysteem, en dus niet langer als cliënt.
- Wanneer de wachtlijsten lang zijn. Met name bij de GGZE is dit het geval. De wachtlijst van Loket W is ook lang, maar omdat dit allemaal directe collega's zijn van ASHG STOP kan die wachtlijst vaker worden omzeild. Over het omgaan met wachtlijsten moeten nog afspraken worden gemaakt.

Tip

- Betrokkene noemt één tip: Laat het kindperspectief leidraad zijn bij de aanpak van huiselijk geweld. Volwassenen zijn grotendeels zelf verantwoordelijk voor hun problemen, maar kinderen zijn helemaal afhankelijk.

Hulp aan kinderen als getuigen van huiselijk geweld in Nijmegen

Deze beschrijving is gebaseerd op een gesprek met Lidwien Scheepers, projectleider van Stop HG Nijmegen en uit de *Ketensamenwerkingsovereenkomst STOP Huiselijk Geweld Nijmegen*.

Algemene informatie

Het Meldpunt Bijzondere Zorg - aandachtsgebied huiselijk geweld (MBZ/HG) fungeert als centraal bureau waar de politie meldingen van huiselijk geweld die *niet* strafrechtelijk vervolgd kunnen worden, kan aanmelden. Het MBZ/HG leidt in principe het hele gezinssysteem toe naar zorg. Binnen het MBZ/HG zijn hiervoor twee meldpuntmedewerkers beschikbaar gedurende 48 uur per week. Het Project Stop Huiselijk Geweld Nijmegen vervult een spilfunctie rond de aanpak van huiselijk geweld. De backoffice voor het nog te starten Advies en Steunpunt Huiselijk Geweld is in Nijmegen door dit project al ver gevorderd.

Er bestaat sinds april 2004 een protocol voor de strafrechtelijke aanpak huiselijk geweld dat getekend is door de politie, het openbaar ministerie en reclassering. Alle kinderen die betrokken zijn in strafrechtzaken rond huiselijk geweld worden door de politie gemeld aan het BJZ/AMK. Kinderen als getuige vormen hiervan een onderdeel. Met het frontoffice van het OM is de afspraak gemaakt dat sepotzaken van huiselijk geweld via de politie ook bij het MBZ/HG gemeld kunnen worden om toe te leiden naar de zorg, evenals zeer zorgelijke casussen van huiselijk geweld die strafrechtelijk vervolgd worden.

Daarnaast is een ketensamenwerkingsovereenkomst ondertekend rond de aanpak van huiselijk geweld door de volgende ketenpartners: GGD, Politie, BJZ/AMK, Bureau Slachtofferhulp, HERA Vrouwenopvang, NIM (AMW), GGZ, Passade Instelling voor Zorg & Welzijn, maatschappelijk opvang, VSK, De Griff, MEE en Kairos instelling voor ambulante forensisch psychiatrische zorg (onderdeel van de Pompestichting).

Uitgangspunt is dat er vanuit een systeembenadering wordt gewerkt. Binnen het zogenaamde Zorgoverleg van bovengenoemde ketenpartners worden alle casussen besproken en doorgeleid, waarbij kinderen als getuige expliciet worden meegenomen.

Visie.

Uit de Ketensamenwerkingsovereenkomst:

‘Bij een melding van huiselijk geweld is het vertrekpunt de nauwkeurige taxatie van de situatie van het gezinssysteem. Gezien de gevoeligheid van de melding en de moed die vaak nodig is om tot melding te komen, is het zeer belangrijk dat er snel en adequaat gehandeld wordt om het moment vast te houden (...).’
‘(...) Om huiselijk geweld te stoppen of terug te dringen blijkt in de praktijk een integrale aanpak van het probleem het meest effectief. Deze aanpak streeft ook nog de volgende twee doelstellingen na: het voorkomen van herhaling en het vergroten van de bereidheid om aangifte te doen’.

Eén van de genoemde aspecten van de integrale aanpak:

'Uitgaan van de systeembenadering bij de hulpverlening. Dit betekent dat slachtoffer, pleger/dader en andere betrokkenen (vaak kinderen) zoveel mogelijk gezamenlijk en in ieder geval gelijktijdig geholpen worden bij het (doen) stoppen van geweld'.

Kinderen als getuige van huiselijk geweld worden uitdrukkelijk als doelgroep genoemd.

Het traject

Aanmelding

De standaardprocedure is dat de politie via een meldingsformulier alle meldingen van huiselijk geweld die niet strafrechtelijk vervolgd kunnen worden, aanmeldt bij het Meldpunt Bijzondere Zorg. Alle kinderen van wie de ouders vrijwillig hulp accepteren worden gemeld. Soms geven de ouders geen toestemming om deze melding te doen. Als de politie inschat dat de situatie in het algemeen en met speciale aandacht voor de kinderen niet ernstig is, dan volgt er geen melding. Soms komt de politie voor een tweede keer terug op hetzelfde adres, en als er dan nog steeds sprake is van huiselijk geweld en er grote zorgen zijn over de kinderen, doet zij alsnog melding. Eventueel worden bij weigering door de ouders de Raad voor de Kinderbescherming en het AMK ingeschakeld.

Screening en diagnostiek

Het Meldpunt richt zich op het toeleiden naar hulp van het hele gezin. Het blijkt zeer moeilijk te zijn om de pleger te spreken en te motiveren om op vrijwillige basis hulp te accepteren. Via school checkt het Meldpunt soms of er bij de kinderen signalen zijn van mogelijke problemen. Hiervoor moet het slachtoffer eerst toestemming geven. Daarna worden de zaken besproken in het tweewekelijkse zorgoverleg en eventueel doorgeleid naar de hulpverlening.

In sommige gevallen doet het BJZ de screening / diagnostiek in het vrijwillige traject voor hulp aan de kinderen. De standaardprocedure is ook hier om het hele gezin, niet alleen de kinderen in ogenschouw te nemen en te spreken. De uitvoering is in handen van het 'aanmeld- en acceptatieteam' van BJZ. Bureau Jeugdzorg stelt in drie tot vijf gesprekken de diagnose en bepaalt waar de kinderen het beste terecht kunnen voor hulp. Soms zijn deze gesprekken al voldoende omdat er opvoedingszaken worden besproken en er tips worden gegeven. De criteria voor het wel of niet verwijzen voor hulp zijn bij de projectleider niet bekend. Ouders moeten toestemming geven voor de screening en diagnostiek. Wanneer zij weigeren en er zijn ernstige zorgen omtrent de kinderen dan worden het AMK en de Raad ingeschakeld.

Hulp en ondersteuning

Kinderen

Vrijwillige hulp wordt geboden door de volgende organisaties: BJZ en de Jeugd-GGZ (Kinderen van ouders met psychiatrische problemen – KOPP-groep). De laatste is niet specifiek op huiselijk geweld gericht, maar veel deelnemers blijken getuige te zijn van huiselijk geweld.

In de Werkgroep Preventie van het Project HG is afgesproken dat er voor kinderen als getuige van huiselijk geweld in 2006 een groep *Let op de Kleintjes* (uitgevoerd door de GGZ en het NIM) wordt aangeboden. De ketenpartners in het project gaan hiervoor kinderen screenen en aanmelden.

Ouders

Opvoedingsondersteuning

Er zijn in Nijmegen verschillende mogelijkheden voor opvoedingsondersteuning. Het NIM biedt een licht opvoedingsaanbod voor ouders en kinderen samen, zowel in groepen als individueel. De Jeugdgezondheidszorg (JGZ) heeft een *Kijk op de Kleintjes*-project voor ouders van nul- tot vierjarigen, waarin het consultatiebureau opvoedingsondersteuning aanbiedt. De Welzijnsorganisatie Tandem biedt thema-koffieochtenden waarin opvoedingsondersteuning aangeboden wordt aan ouders. Daarnaast heeft Tandem een aanbod voor 'vroeghulp'. MEE biedt opvoedingsondersteuning aan ouders met een verstandelijke beperking. Alle voorzieningen zijn niet specifiek gericht op de aanpak bij huiselijk geweld. Als enige is *Let op de Kleintjes* wel specifiek.

Slachtoffers en plegers

Wanneer kinderen begeleiding krijgen worden optimale resultaten verkregen als ouders zelf ook begeleiding krijgen. In hoeverre dit eventueel wordt afgedwongen is bij de projectleider niet bekend.

De projectleider heeft de indruk dat in de begeleiding aan de ouders te weinig aandacht is voor de gevolgen van het geweld voor de kinderen. Binnen een organisatie als bijvoorbeeld de GGZ-Volwassenen lijkt aandacht voor het gezinssysteem en dus voor de kinderen niet gemeengoed te zijn.

Er worden in Nijmegen incidenteel verwerkingsgroepen voor slachtoffers van huiselijk geweld aangeboden.

Coördinatie

Casemanagement

In principe heeft het Meldpunt de regie in de eerste fase. Het Meldpunt brengt de casussen in het zorgoverleg en stelt een zorgplan op voor het gezinssysteem. Wanneer de hulpverlening eenmaal is georganiseerd neemt de instelling die het belangrijkste aandeel in de hulp uitvoert, dan wel al langer contact heeft met gezin, het casemanagement op zich. Deze instelling moet vervolgens de hulp coördineren en de voortgang bewaken.

Nazorg

De Meldpuntmedewerker informeert en checkt na drie maanden en vervolgens na een jaar de situatie in het gezin. De 'echte' nazorg mag je verwachten van de instelling die de hulp verleent, maar of die instellingen dat ook werkelijk doen, is niet bekend.

Terugkoppeling

Het Meldpunt rapporteert terug naar de politie en naar het frontoffice van het Openbaar Ministerie.

Kansen en obstakels

Kans

- De hulp aan de kinderen is eerder succesvol wanneer de ouders ook in begeleiding zijn. Daarnaast dient het hulpaanbod kwalitatief goed te zijn. De hulpverlening is succesvol wanneer het kind opknapt en zichzelf kan uiten over wat er is gebeurd.

Obstakels

- Het aanbod *Let op de Kleintjes* komt in sommige regio's niet van de grond vanwege gebrek aan belangstelling. In Nijmegen moet nog bekeken worden hoe dit straks loopt.
- Het is een kwetsbaar traject, omdat er veel wordt gevraagd van de individuele politieagent. Hij of zij moet over verschillende vaardigheden beschikken. Ten eerste moet men huiselijk geweld kunnen signaleren. Bij vele politiemannen of -vrouwen zit dit onderwerp nog in de taboesfeer. Als agenten het wel signaleren moeten zij diverse afwegingen maken aan 'de poort'. Zij moeten de betrokkenen zien te bewegen om toestemming te geven om huiselijk geweld te melden en om hulp in te schakelen. Vervolgens moeten zij het aanmeldingsformulier correct invullen. Naarmate het project langer loopt neemt het aantal meldingen toe. Er lijkt dus zeker een positieve ontwikkeling gaande binnen de politie.

4. Bevindingen en aanknopingspunten voor andere regio's

De voorbeelden die we hebben beschreven zijn over het algemeen sterk in ontwikkeling. We maakten de keuze voor deze vijf omdat ze qua aanpak verschillen of omdat ze accentverschillen vertonen. Deze keuze is voor een deel gebaseerd op wat we tegen kwamen tijdens de inventarisatie, er zijn ongetwijfeld meer goede voorbeelden te vinden. De beschreven voorbeelden zijn illustratief voor verschillende 'soorten' trajecten en bevatten voldoende aanknopingspunten voor andere regio's om zich te laten inspireren.

In dit afsluitende hoofdstuk komt een aantal bevindingen aan bod die aanknopingspunten kunnen bieden voor andere regio's bij het vormgeven van een kindspoor. Ze zijn geordend aan de hand van de kernelementen in de keten voor kinderen als getuigen en de uitgangspunten van het aanbod voor deze kinderen en hun gezin zoals benoemd in hoofdstuk 2. Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele slotopmerkingen.

Kernelementen in de keten voor kinderen: bevindingen en aanknopingspunten

Alle beschreven regio's hebben de keten goed in beeld gebracht, en met zoveel mogelijk verschillende organisaties afspraken gemaakt over het bieden van ondersteuning en hulp aan de kinderen. Tussen de verschillende regio's blijken grote verschillen in speerpunten. Zo blijkt de ene regio meer aandacht te hebben voor de vroegsignalering van kinderen (Flevoland), terwijl in een andere regio de backoffice beter is uitgewerkt (Eindhoven). Waarschijnlijk heeft dit te maken met de fase van ontwikkeling en legt in de toekomst elke regio op alle schakels in de keten ongeveer evenveel nadruk.

Een lastig punt dat een enkele keer genoemd is, is dat de doorstroom van zaken, ondanks gemaakte afspraken, toch niet in alle gevallen soepel verloopt. Zo gebeurt het regelmatig dat een cliënt(systeem) door meerdere instellingen wordt gescreend of een intake krijgt afgenomen, omdat de tweede instelling niet zomaar aanneemt wat de eerste heeft geconstateerd. Dat kan belastend zijn voor het gezin en kost bovendien veel tijd.

In Hollands Midden / Haaglanden zijn speciale afspraken gemaakt voor zaken waarin kinderen getuige zijn van huiselijk geweld, in de andere regio's niet. Het voordeel van deze specifieke afspraken is dat een snelle doorstroom gegarandeerd kan worden. Deze zaken kunnen bij geen van de ondertekenaars van het convenant op een wachtlijst terecht komen. Deze aanpak kan de vraag oproepen of deze zaken in alle gevallen ernstiger zijn dan andere zaken, waarin geen huiselijk geweld speelt.

Ten aanzien van de doorstroom tot slot is de afstemming tussen de aanpak van kindermishandeling en de aanpak van huiselijk geweld in Flevoland sterk bevorderd. Via de beide 'ingangen' komen zowel gezinnen waar beide vormen van geweld aan de orde zijn, als gezinnen waar één van beide vormen speelt in beeld en krijgen hulp. Er worden op deze manier heel veel kinderen bereikt.

Signalering

Door de ketenafspraken over kinderen die getuige zijn van geweld blijken in alle regio's 'nieuwe' signaleerders opgestaan. Andere partijen dan voorheen raken betrokken bij de aanpak van huiselijk geweld. De algehele bewustwording van de problematiek van deze kinderen lijkt toegenomen. Met name huisartsen en professionals op de spoedeisende hulp zijn genoemd. Uit een project in Flevoland, waarin verloskundigen zwangere vrouwen screenen op ervaringen met huiselijk geweld, blijkt dat kinderen als getuige al in een heel vroeg stadium gesignaleerd kunnen worden.

Organisaties die zich met opvoedingsondersteuning bezig houden en de Jeugdgezondheidszorg (consultatiebureaus, schoolartsen, en dergelijke) blijken een actievere houding te hebben aangenomen in het signaleren en bespreekbaar maken van huiselijk geweld. Overigens blijkt de JGZ in Utrecht een dergelijke rol niet op zich te kunnen nemen, omdat zij de vraag niet aankan.

Andere regio's kunnen aan de hand van de beschreven voorbeelden van signalering als beginpunt van de keten concrete aanknopingspunten vinden.

Aanmelding en screening

In de meeste gevallen blijkt de politie de voornaamste melder. Bij Kindspoor Hollands Midden / Haaglanden is dat ingegeven vanuit de overtuiging dat wanneer een traject start met een melding vanuit een politiemelding de aanpak kan leunen op politiemeldingen die vaak concrete en actuele informatie bevatten. Daardoor kan in toenemende mate drang en dwang worden uitgeoefend op het gezin, iets dat minder kan als andere organisaties het startschot geven.

In de andere regio's zijn meer partijen die kinderen en hun gezinnen kunnen aanmelden. Het is niet altijd even duidelijk waar de signalen over de kinderen gemeld kunnen worden. Zo wordt in Eindhoven de toegankelijkheid van Bureau Jeugdzorg in dit kader als een knelpunt genoemd. In andere regio's loopt de samenwerking met BJZ juist weer goed. In Utrecht ondervinden instellingen rond het aanmelden van kinderen als getuige bij het AMK soms problemen. Het AMK legt, wellicht mede door de hoge werkdruk, haar prioriteit vaak bij kindermishandeling. Over de vraag in hoeverre het getuige zijn van huiselijk geweld een vorm van kindermishandeling is, wordt verschillend gedacht.

Screening blijkt in de praktijk op verschillende momenten plaats te vinden. Vaak vindt een eerste screening, ofwel een eerste inschatting van de problemen, bij de politie plaats, zoals bijvoorbeeld in Nijmegen het geval is. De politie is na een melding van huiselijk geweld ter plaatse. Als de ouders verdere hulp of inmenging weigeren, moet de politie ter plekke bepalen of de situatie zo ernstig is dat zij verdere actie moet ondernemen.

In Flevoland doet de JGZ de eerste screening: de jeugdverpleegkundige neemt contact op met het aangemelde gezin om de gesignaleerde zorgen te bespreken. Vervolgens neemt de JGZ contact op met derden rond het gezin. De screening in Hollands Midden / Haaglanden verloopt feitelijk op dezelfde manier,

alleen is het AMK daar de uitvoerder. In Eindhoven voert het ASHG STOP de eerste screening uit via overleg met gezin en met derden.

In Utrecht krijgt een beperkte groep cliënten de formele, uitgebreide screening. Na aanmelding door de politie bij BJZ kregen in de pilotfase de meeste cliënten een eenmalig consult. Bij 250 cliënten volgde daarna geen verwijzing, bij 82 wel. Twintig andere cliënten meldde BJZ direct aan bij het AMK of de Raad. Zestig kregen de door BJZ Utrecht zo genoemde 'screening' (14%).

In Den Haag, Eindhoven en Nijmegen bepaalt na de screening een intake team of casusoverleg wie de eventuele hulpverlening zal uitvoeren. Het voordeel hiervan is dat meerdere instanties, vanuit meerdere deskundigheden naar de problemen van een gezin kijken, voordat besloten wordt waar zij het beste hulp kan krijgen. Overigens werd uit de beschreven voorbeelden niet duidelijk op basis van welke criteria kinderen als getuige verdere hulp krijgen of niet.

Ook de diverse uitwerkingen van het proces van aanmelding en screening kunnen voor andere regio's aanknopingspunten bieden. Duidelijk is dat er meerdere opties zijn die kunnen worden geconcretiseerd aan de hand van de regionale mogelijkheden. Een goede screening zorgt ervoor dat de kinderen en gezinnen die het nodig hebben een adequaat hulpaanbod krijgen en levert hiermee een bijdrage aan een efficiënte inzet van het beschikbare aanbod.

Hulp en ondersteuning

In alle hier beschreven regionale voorbeelden krijgt het gezin als geheel hulp aangeboden. De insteek is het gezin, en de kinderen worden daarin meegenomen. Als deze iets speciaals nodig hebben, moeten ze dat in principe krijgen. In de praktijk blijkt er echter vaak geen (specifiek) aanbod te zijn voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld. Het is de vraag of er dan wel voldoende kan worden ingegaan op de vragen en de behoeften van kinderen zelf.

De regionale verschillen zijn groot. Met name in Flevoland staat de hulpverlening nog in de kinderschoenen. Hier is nog geen aanbod van Let op de Kleintjes of een vergelijkbaar aanbod, maar dit is wel sterk in ontwikkeling.

Regio's die een kindspoor gaan ontwikkelen of verder willen vormgeven moeten er rekening mee houden dat ze geconfronteerd kunnen worden met lacunes in het hulpaanbod die om verdere invulling vragen.

Hulp aan de kinderen is eerder succesvol als ook de ouders begeleiding krijgen. Het motiveren van deze gezinnen en in het bijzonder de ouders om zelf hulp te aanvaarden, is essentieel. Hulp afdwingen voor de ouders ligt lastiger. Als de politie de aanmelding heeft gedaan, is het een mogelijkheid om terug te melden aan de politie. Niet alle organisaties zijn dat gewend, omdat zij doorgaans alleen cliënten met een expliciete hulpvraag behandelen. Toch moeten alle organisaties die deelnemen aan de ketensamenwerking rond kinderen als getuigen, kennis hebben van het motiveren van onwillige ouders en ook bereid zijn daarop te investeren.

Opvallend is dat de hulp meestal gericht lijkt op onderliggende problemen. Of het geweld ook in alle gevallen expliciet aan de orde komt, is niet duidelijk. Als de kinderen en hun belangen de insteek van de aanpak

vormen, is het logisch dat de ouderrol aandacht krijgt. In alle regio's hebben hulpverleners expliciet aandacht voor de ouderrol en de opvoedingssituatie. In Eindhoven en Nijmegen ligt de nadruk sterk op opvoedingsondersteuning. In Nijmegen zijn er veel mogelijkheden voor opvoedingsondersteuning, die ook benut worden voor gezinnen waar huiselijk geweld speelt.

In de praktijk blijkt 'ouderondersteuning' vooral op moeders en kinderen gericht, zeker als de relatie verbroken is. Er is echter ook aandacht nodig voor de rol van de man, zowel als pleger en als vader (ook na een scheiding). De ontwikkeling hiervan staat nog in de kinderschoenen. Uit ervaringen in de Verenigde Staten blijkt daarnaast dat het zeer wenselijk is dat vrouwen juist niet alleen aangesproken worden op hun rol als moeder, maar ook op hun rol als (ex)partner. Er moet ruim aandacht voor de verwerking van geweldservaringen, wil zij (weer) een goede moeder voor haar kinderen kunnen zijn.

Bescherming

In alle regio's wordt bescherming aan de kinderen geboden door de Raad voor de Kinderbescherming. Zeker als ouders geen toestemming geven om de kinderen hulp te bieden, biedt de Raad in alle gevallen uitkomst. Eindhoven heeft het plan opgevat om kinderen extra bescherming te bieden door een 'cordon' te formeren rondom kinderen in een gezin waar huiselijk geweld speelt. Hierbij gaat het niet om formele bescherming vanuit een maatregel maar om bescherming in de dagelijkse leefomgeving van het kind door het inschakelen van personen uit het sociale netwerk die een oogje in het zeil houden.

Deze vorm van bescherming kan wellicht ook voor andere regio's inspirerend zijn.

Casemanagement en nazorg

In elke regio is er wel iemand die de coördinatie van de hulp op zich neemt. De diverse uitwerkingen bieden andere regio's verschillende invalshoeken voor het vormgeven aan casemanagement. Hiermee kunnen ze nagaan welke vorm het beste bij hun situatie past of de al gekozen vorm nog eens heroverwegen. Hoe de casemanager toetst dat de verleende hulp afdoende is en afgesloten kan worden, is onduidelijk. Er lijken geen expliciete richtlijnen voor te zijn. Veel wordt op casusniveau besproken en besloten en dat blijkt in de praktijk goed te werken.

In Nijmegen en Eindhoven wordt een gezin na afsluiting na enige tijd gebeld om te informeren hoe het gaat. Soms wordt een gezin nogmaals in het casusoverleg / zorgoverleg gemeld. Recidive maakt alle organisaties extra alert op de situatie van de kinderen en indien actie nodig is, wordt dat in het casus- of zorgoverleg geregeld. Deze vorm van actieve monitoring verdient navolging.

Uitgangspunten voor het aanbod: bevindingen en aanknopingspunten

Systeemgerichte aanpak

Alle beschreven regionale voorbeelden werken volgens een systeem aanpak. Dit heeft een aantal belangrijke voordelen. Alle gezinsleden komen hiermee in beeld van de hulpverlening. Er wordt gewerkt aan de

verschillende problemen die in gezinnen waar huiselijk geweld voorkomt kunnen spelen: alleen het stoppen van het geweld is niet voldoende, er is vaak meer aan de hand. Daarnaast komen de verschillende rollen die gezinsleden ten opzichte van elkaar hebben vanuit een systeemaanpak beter over het voetlicht.

Alle regio's noemen de ouderrol van het slachtoffer en de pleger als aandachtspunt in de hulpverlening. Met name in Eindhoven en Nijmegen blijkt dat ook uit de hulp die ouders krijgen: in deze regio's is veel aanbod in opvoedingsondersteuning.

Ondanks het feit dat de systeemgerichte aanpak in alle regio's centraal staat, blijkt het niet voor alle betrokken organisaties vanzelfsprekend om het hele gezin hulp te bieden. Zo ziet bijvoorbeeld een instelling in de verslavingszorg de ex-partner van een verslaafde na een scheiding niet langer als onderdeel van het gezinssysteem en dus niet als cliënt.

Een ander knelpunt dat naar voren kwam is dat kinderen als doelgroep voor sommige instellingen nieuw, en mede daardoor lastig is. De ketenpartners scharen zich allemaal achter de stelling dat huiselijk geweld slecht is voor kinderen en dat zij een systeemaanpak voorstaan. De consequentie van deze uitgangspunten is dat alle instellingen op de één of andere manier specifieke aandacht kunnen geven aan de behoeften van deze kinderen. Met name voor de volwassenenzorg blijkt dat een lastig punt: lange tijd hebben zij cliënten niet als ouders beschouwd en dat moet nu wel.

Andere regio's kunnen hiervan leren dat een systeemgerichte aanpak een wezenlijk onderdeel vormt van de keten maar niet altijd voor alle partners vanzelfsprekend is. Bij de implementatie van een protocol of convenant moet hier dan ook veel aandacht aan worden besteed.

Dialoggestuurd

Aansluiten bij de vragen en behoeften van gezinsleden die leven in een situatie van huiselijk geweld is voor sommige hulpverleningsorganisaties complex. Met name die instellingen die sterk werken vanuit een hulpvraag, en tot nu toe nauwelijks te maken hebben met weinig gemotiveerde cliënten, zoals bijvoorbeeld het Algemeen Maatschappelijk Werk, kunnen er moeite mee hebben dat deze gezinnen soms weinig gemotiveerd (lijken te) zijn om hulp te aanvaarden. Werken met weinig gemotiveerde cliënten vraagt bovendien andere vaardigheden. Ook hieraan moet bij de implementatie van een protocol aandacht worden besteed.

Gedeelde visie

Ervaring leert dat een gedeelde visie van de ketenpartners essentieel is. Het kost veel tijd om alle neuzen dezelfde kant op te krijgen, maar dit is cruciaal om de samenwerking gestroomlijnd te doen verlopen. Het delen van een gezamenlijke visie leidt tot een vergroting van de bewustwording bij organisaties: zij zijn geneigd vroegtijdig in te grijpen, als ze zich bewust zijn van het gegeven dat geweld schadelijk is voor kinderen en dat in een vroeg stadium ingrijpen ernstige gevolgen kan voorkomen of beperken. Door een verandering in visie, verandert de houding langzaam mee. Voor Kindspoor Hollands Midden / Haaglanden

is het zich kunnen vinden in de visie zelfs een voorwaarde om mee te doen. Soms haakten organisaties af omdat ze zich niet konden vinden in de visie.

Voor een goede samenwerking blijkt het eveneens belangrijk dat deelnemende organisaties bereid zijn hun doelstellingen op te rekken en instellingsprotocollen aan te passen.

Aandacht voor bijzondere groepen

In de beschreven regio's is nauwelijks expliciet aanbod voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld. Het enige aanbod dat specifiek is voor deze doelgroep is Let op de Kleintjes, en de varianten daarop in diverse regio's. Maar niet elke regio heeft een dergelijk aanbod. Soms komt het niet van de grond, in Eindhoven bijvoorbeeld zijn te weinig aanmeldingen. Hoe het komt dat de groepen niet vol raken, is onbekend. Hier zou nader onderzoek meer informatie over kunnen geven.

Omdat er weinig specifiek aanbod is, is er nog minder gedifferentieerd aanbod. Op een enkele plek is er iets voor hele jonge kinderen, zo zijn in Den Haag groepen voor jonge kinderen. In de KOPP-groepen⁵ blijken relatief veel kinderen te zitten die getuige zijn geweest van geweld. Die zijn daar echter niet op geselecteerd, maar 'per ongeluk' bij elkaar in een groep beland. Voor gehandicapte of allochtone kinderen is geen specifiek aanbod.

Het is de vraag of er uiteindelijk wel voldoende tegemoet wordt gekomen aan de behoeften van de kinderen. Ontwikkelingen zijn dat TransAct momenteel de mogelijkheden onderzoekt om voor kinderen met een verstandelijke beperking een aangepaste vorm van Let op de Kleintjes te ontwikkelen. En GGZ Amersfoort en GGZ Zwolle organiseren een groep voor pubers die getuige waren van huiselijk geweld.

Het is van belang dat andere regio's zich blijven oriënteren op nieuwe ontwikkelingen waarmee ze hun eigen aanbod kunnen versterken.

Laagdrempelig en outreachend

Een aantal van de beschreven voorbeelden onderschrijft het belang van een laagdrempelige aanpak. Met name Eindhoven en Nijmegen bieden veel laagdrempelige opvoedingsondersteuning. Informatie over de schadelijkheid van geweld voor kinderen, tips voor omgaan met kinderen in huiselijk geweld situaties werken heel verhelderend voor ouders. Het aanbod is niet altijd specifiek rond huiselijk geweld, maar daarom niet per definitie minder werkzaam.

Een outreachende aanpak, waarbij de hulpverlener, eventueel samen met de politie, naar een gezin toe stapt, werkt goed, is de ervaring in de voorbeeldregio's. Ook een actieve houding van een instelling na beëindiging van de hulpverlening, bevordert dat het gezin niet snel in haar oude patronen vervalt. In Eindhoven gebeurt dit bijvoorbeeld door na drie en zes maanden nogmaals telefonisch contact op te nemen met een gezin, met de vraag hoe het nu gaat. Het lijkt alsof de nieuwe ASHG's zich over het algemeen meer outreachend opstellen dan andere instellingen, die inmiddels een meer ingesleten werkwijze hebben.

Deze aanpak verdient navolging in de andere regio's.

Specialisatie van beroepskrachten

Deskundigheidsbevordering, eventueel specialisatie van beroepskrachten op het terrein van huiselijk geweld, is geen overbodige luxe. Dit geldt zeker voor de organisaties die 'per ongeluk' met huiselijk geweld te maken krijgen, zoals de begeleiders van de KOPP-groepen, werkers in de opvoedingsondersteuning en medewerkers in het onderwijs. Ook de geestelijke gezondheidszorg en het AMW blijken nog beter te moeten worden toegerust op het bieden van hulp na huiselijk geweld. Bovendien moeten de meeste organisaties meer scholing krijgen in het systeemgericht werken, het werken met minder gemotiveerde ouders (dwang/drang), en met outreachend werken.

Slotopmerkingen

Kinderen als ingang

Uit alle voorbeelden blijkt dat kinderen een goede ingang in het gezin zijn om het geweld te stoppen. Daarvoor zijn verschillende redenen genoemd. Veel ouders blijken bereid zelf hulp te aanvaarden zodra zij zich realiseren dat het geweld schadelijk is voor de ontwikkeling van de kinderen. Er is meer drang en dwang mogelijk in gezinnen wanneer de aanpak van het geweld via de kinderen loopt en een ketenaanpak gericht op kinderen als getuige werkt preventief voor de kinderen omdat ze over het algemeen in een vrij vroeg stadium in beeld zijn.

Dat het gaat om een grote groep kinderen blijkt uit de cijfers van alle regio's. Daarmee groeit het besef bij alle betrokken partijen in de keten dat het om een groot probleem gaat. Dit stimuleert de aanpak van huiselijk geweld. Tegelijk is de omvang van de groep kinderen een knelpunt: de instroom is soms zo groot, en zoveel groter dan verwacht, dat de organisaties die deze kinderen vervolgens op moeten vangen voor screening en hulpverlening, de vraag niet of nauwelijks aan kunnen.

Voor regio's die nog geen ketenafspraken hebben over de kinderen die getuige zijn van geweld is dit een waarschuwing: wees erop voorbereid dat er heel veel kinderen in beeld kunnen komen, die allemaal in meer of mindere mate ondersteuning nodig hebben.

Implementatie

Om een traject voor kinderen te kunnen implementeren, moet een stappenplan ontwikkeld worden om regio's te helpen een traject op te starten en uit te voeren. Organisaties moeten meer in handen krijgen om uit te vinden hoe een dergelijk traject kan worden opgezet en uitgevoerd. Hiervoor kunnen methodiekbeschrijvingen, zoals dat van Kindspoor Hollands Midden/Haaglanden die binnenkort verschijnt, soelaas bieden. Ook de eventuele verslagen van de door Flevoland georganiseerde werkconferenties om de aanpak van huiselijk geweld en van kindermishandeling op elkaar af te stemmen, kunnen wellicht anderen inspireren en handvatten bieden voor eigen initiatieven.

⁵ Kinderen van Ouders met Psychiatrische Problemen

Convenanten bevinden zich vaak nog op beleids- / directieniveau. Het is essentieel dat de inhoud van het convenant vertaald wordt naar de individuele organisatie en vervolgens naar de individuele werkers. De werkers moeten het immers kunnen vertalen naar hun eigen handelen. Ook moet gecheckt worden of kinderen een plek hebben in de keten. Kinderen moeten niet alleen genoemd zijn in het convenant, er moet ook een bewustwordingstraject bij alle organisaties in gang worden gezet (over de schadelijkheid van geweld voor kinderen en het belang van vroegtijdige actie) en vervolgens met steun vanuit de organisatie voor individuele werkers.

Een goede samenwerking vergroot de kans op een goede implementatie van ketensamenwerkingsafspraken. Bovendien is een goede samenwerking cruciaal voor een goede ketenaanpak. In *Kind tussen twee vuren* (Wentzel 2004) staan tips voor de verschillende niveaus van samenwerking tussen organisaties die betrokken zijn bij de aanpak van de problematiek van kinderen die getuige zijn (geweest) van huiselijk geweld.

Huisverbod voor plegers

Het is belangrijk de informatie over een traject voor kinderen te koppelen aan ontwikkelingen rondom het huisverbod in geval kinderen daarbij betrokken zijn. Het is essentieel een 'spoor' te ontwikkelen voor kinderen dat aansluit bij de rest van het traject, dat na het opleggen van een huisverbod in gang gezet wordt. Zodra er bij een huisverbod sprake is van (dreiging met) kindermishandeling of andere vormen van huiselijk geweld waar kinderen bij betrokken zijn, zal in het vervolgtraject voor deze kinderen een duidelijke route afgesproken moeten worden. Het Huisverbod biedt een extra mogelijkheid om eerder in te grijpen bij huiselijk geweld. Ook daarbij zal blijken dat outreachend werken en motiveren van (minder gemotiveerde) ouders van groot belang is. Goede afstemming met ketenpartners en een duidelijke plaats voor kinderen binnen de routing van het huisverbod zijn daarbij van groot belang.

Geraadpleegde literatuur

Andrews, M.C. (2002). *Kinderen als getuige van huiselijk geweld*. Den Haag, Ministerie van Justitie

Baeten, P. (1998). Project zorgprogramma bij seksueel misbruik van kinderen binnen het gezin. In T.A. van Yperen & E. van Rest (Eds.), *Voortbouwen aan programma's in de jeugdzorg*. Utrecht, NIZW p.105-130

Baeten, P. (2002). *Model handelingsprotocol en randvoorwaarden zorgprogramma's*. Den Haag, Ministerie van Justitie

Baeten, P. en E. Geurts (2002). *In de schaduw van het geweld. Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders*. Utrecht, NIZW

Berger, M., I. ten Berge en E. Geurts (2004). *Samenhangende hulp: Interventies voor mishandelde kinderen en hun ouders*. Utrecht, NIZW Jeugd / Expertisecentrum Kindermishandeling

Bothof, A., M. van der Steege, S. Venderbosch en T. van Yperen (2002). *Modulariseren in de jeugdzorg: hoe verder? Modules beschrijven, ordenen en aanbieden*. Utrecht, NIZW

Dijkstra, S. (2001). *Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. Een basisverkenning van -+korte en lange termijn effecten*. Bilthoven, Dijkstra, onderzoek en advies

Dijkstra, S., C. Jansen en P. Baeten (2004). *Kinderen voor het voetlicht. Verbetering van de aanpak voor kinderen die getuige zijn van thuisgeweld*. Utrecht, NIZW

Edleson, J.L. (1999). Children's witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, vol.14, nr.8, p.839-870

Fantuzzo, J.W. en W.K. Mohr (1999). Prevalence and effects of child exposure to domestic violence. *The Future of Children*, jrg.9, nr. 3, p. 21-33

Geurts, E. (2005a). Uit de schaduw van huiselijk geweld. Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders. *Praktijkboek Jeugdgezondheidszorg* 23, III 2.3-1, augustus 2005, p. 33-64

Geurts, E. (2005b). Mishandeld moederschap? Over de invloed van relationeel geweld op opvoeden door moeders. *Tijdschrift over Kindermishandeling* Jrg. 19, nr. 1, p. 19-22

Goes, A., R. Keus en W. Schakenraad (2005). *Overzicht Advies- en steunpunten huiselijk geweld*. Utrecht, TransAct

Graham-Bermann, S.A. (2001). Designing intervention evaluations for children exposed to domestic violence: applications of research and theory. In: Graham-Bermann, S.A. en J.L. Edleson (eds.) *Domestic Violence in the Lives of Children*. Washington D.C.: *American Psychological Association*, p. 237-268

Harten, T. van (2004). *Als het misgaat ... bel ik jou. Steun voor kinderen van 0-18 jaar die getuige zijn geweest van huiselijk geweld*. Gouda, JSO expertisecentrum voor Jeugd, Samenleving en Opvoeding

Jaffe, P.G., D.A. Wolfe en S.K. Wilson (1990). *Children of battered women*. New Bury Park, Sage

Jong, P. de (2004a). *Protocol Kindspoor. Meldtraject kinderen als getuige van huiselijk geweld*. Gouda, GGD Midden-Holland

Jong, P. de (2004b). *Evaluatieverslag Kindspoor. Protocol Kindspoor. Meldtraject kinderen als getuige van huiselijk geweld*. Gouda, GGD Midden-Holland

Lamers-Winkelmann, F. (2000). *Geweld-ige kinderen*. Lezing gehouden op de studiemiddag van TransAct ter gelegenheid van de presentatie van het programma Let op de kleintjes te Utrecht op 8 februari 2000

Lawick, J. van en M. Groen (1998). *Intieme oorlog. Over geweld en kwetsbaarheid in gezinsrelaties*. Amsterdam, Van Gennep

Lemmers, L. (2002). *Een veilige wereld begint thuis. Aanzetten voor preventiebeleid gericht op kinderen en huiselijk geweld*. Woerden, NIGZ

Ministerie van Justitie (2002). *Privé geweld - Publieke zaak. Een nota over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld*. Den Haag: Ministerie van Justitie

Ministerie van VWS (2005a). *Besluit Tijdelijke stimuleringsregeling advies- en meldpunten huiselijk geweld*. Den Haag, Ministerie van VWS

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2005b). *Informatiebrochure Wet op de Jeugdzorg*. Den Haag, Ministerie van VWS / Ministerie van Justitie

Römkens, R. (1989). *Geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties. Een landelijk onderzoek naar de omvang, aard, de gevolgen en achtergronden*. Amsterdam, WOSG

Ruiter, A.M., de, (1999). *'Let op de kleintjes'*. Handleiding voor psycho-educatie voor kinderen die getuige zijn (geweest) van huiselijk geweld. Utrecht: TransAct.

TransAct, in samenwerking met NIZW Jeugd (2004). *Inventarisatie Methodieken Huiselijk Geweld*. Beschikbaar op: www.TransAct.nl

Yperen T.A. van en E. van Rest (eds.) (1998). *Voortbouwen aan programma's in de jeugdzorg*. Utrecht, NIZW

Vleesenbeeck, V. (2005). 'Getuige zijn van huiselijk geweld is funest voor kinderen.' Het belang van Kindspoor. *Tijdschrift over Kindermishandeling jrg. 19, nr. 3, p. 18-22*

Wentzel, W. (2004). *Kind tussen twee vuren. Preventie- en hulpprogramma's voor kinderen die getuige zijn (geweest) van huiselijk geweld*. Utrecht, TransAct

Wit, M. de (2003). *Een VeiligHuis voor Kinderen. Kinderen binnen het zorgprogramma relationeel geweld*. Utrecht: St. Vrouwenopvang Utrecht.

Bijlage 1. Overzicht samenwerkingsafspraken rond kinderen als getuige na meldingen huiselijk geweld⁶

Opmerkingen vooraf

De informatie uit het overzicht is via verschillende wegen verzameld. Om te beginnen via het Overzicht Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld (TransAct 2005) en de website www.huiselijkgeweld.nl. Daarnaast is tijdens een bijeenkomst voor de coördinatoren, en later ter herinnering per mail, een vragenlijst aan de ASHG's voorgelegd. De regiocoördinatoren van de politie zijn eveneens per mail gevraagd om de actuele stand van zaken door te geven.

Het schema biedt een globale schets, een momentopname van de huidige stand van zaken rond de samenwerkingsafspraken over kinderen als getuigen vanuit de ASHG's en de politie in de provincies en regio's. De informatie is niet helemaal volledig en actueel, omdat niet alle ASHG's de gevraagde informatie aanleverden. De informatievoorziening blijkt vaak ook afhankelijk van de mate waarin de bevroegde contactpersoon op de hoogte is van de bestaande of voorgenomen regionale samenwerkingsafspraken en van de uitwerking in de praktijk. Ook noemt niet iedere respondent het (soms wel aanwezige) specifieke hulpaanbod voor kinderen in zijn of haar regio. Harde conclusies op basis van dit schema kunnen we dan ook niet trekken. Omdat slechts de ASHG's en de politie zijn bevroegd is niet elk hulpaanbod van individuele ketenpartners in dit schema opgenomen, maar slechts datgene dat expliciet door respondenten werd genoemd dan wel bij TransAct bekend was.

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Groningen	Groningen	ASHG Groningen	Afspraken met AMK nog niet geformaliseerd, wel is er een afstemmingsoverleg. Jeugdzorg neemt deel aan de monitorontwikkeling van de aanpak HG.	<i>Groningen:</i> Binnen Thuisfront zijn formele afspraken met Jeugdzorg over het contact leggen, hulp bieden waar nodig en het volgen van kinderen als getuige.
Friesland	Leeuwarden	ASHG Fryslân	Met Bureau Jeugdzorg (w.o. AMK) zijn afspraken gemaakt, mede op gebied van informatie-uitwisseling en meldingen bij ASHG. Het AMK houdt gedurende 1 ^e hulptraject welzijn kinderen in de gaten, onderzoekt wat nodig is en organiseert eventuele hulp.	<i>Friesland:</i> Standaard wordt voor het AMK een zorgformulier opgemaakt over kinderen getuige of betrokken. AMK onderzoekt en regelt eventuele hulp.

⁶ Informatie verzameld uit:

- overzicht Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld; TransAct December 2005
- vragenlijst aan ASHG's over Kindsporen (mrt/apr '06)
- enkele beschikbare samenwerkingsconvenanten van ketenpartners aanpak HG
- vraag per mail naar stand van zaken onder regiocoördinatoren politie (juli/augustus '06)

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Drenthe	Emmen	Meldpunt HG Drenthe	Afspraken met AMK dienen nog te worden gemaakt. Wel voorlichting voor specifieke groepen in samenwerking met AMK en Provincie. AMK neemt deel aan casusoverleg.	<i>Drenthe:</i> Afspraak: alle kinderen in gezin in politieregistratie opgenomen. Na instemming ouders alle formulieren naar GGD (zonder hun instemming naar AMK), die hulptraject voor gezin organiseert. AMK doet risicotaxatie. Nieuw protocol sinds juli: politie meldt alle kinderen bij AMK. Knelpunt: er moet nog hulpprogramma voor kinderen komen. In opdracht van provincie organiseert Fiom een 'kindspoor'. Zij hebben ook aanbod "Vingers in je oren".
Flevoland	Almere	ASHG Flevoland	Binnen plan van aanpak 'Vereende krachten tegen huiselijk geweld' aandacht voor kinderen als getuige. Verder wordt gestreefd dit in te passen in Zorgprogramma Kindermishandeling.	<i>Flevoland:</i> Start zorgmelding jeugdige (formulier politiesysteem), waarin kinderen als getuige worden geregistreerd. Formulier gaat rechtstreeks naar BJZ, die verwijzing doet en in overleg is met diverse instellingen.
Overijssel	Enschede	ASHG Noordwest Veluwe, IJssel-Vecht en Twente	Het ASHG heeft het plan om samenwerkingsovereenkomsten met de ketenpartners af te sluiten. Als eerste met het AMK en politie. Er is deskundigheidsbevordering georganiseerd gericht op samenwerking AMK, politie en andere betrokken ketenpartners. Er is een casuïstiekoverleg waarin de aandacht voor slachtoffers en plegers goed is gewaarborgd. Voor kinderen als getuigen is (nog) geen specifieke aandacht.	<i>Twente:</i> Alle kinderen in gezin (in principe) standaard vermeld in politie-registratie. Afspraak met AMK voor verwijzing (indien aanleiding). AMK doet vanwege tijdgebrek niets als er (al) hulp is in gezin. Systeemgerichte hulp van AMW is echter niet op kinderen gericht. Behalve LOK (Vov en amw) geen specifiek aanbod. Politie nam recent initiatief voor werkgroep met o.a. GGZ, GGD en AMK, om crisisopvang voor kinderen als getuigen te organiseren.

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Overijssel	Zwolle	ASHG Noordwest Veluwe, IJssel-Vecht en Twente	De afstemming met BJZ Overijssel en Vov Overijssel over kinderen als getuigen is in ontwikkeling. De GGZ heeft een specifiek hulpaanbod ontwikkeld (voor pubers).	<i>IJsselland:</i> Afspraak is dat betrokken kinderen worden doorgegeven aan AMK. Deze blijkt vervolgens niet altijd in actie te komen, behalve registreren. Zij krijgen dus niet altijd de goede zorg. Zorginstelling Carinova kijkt als casemanager wel naar totale gezin.
Overijssel	Deventer	ASHG Deventer	Indien er kinderen als getuige betrokken zijn wordt verwezen naar AMK, die het gesprek overneemt. Dit is sinds november 2005 onderdeel van (vernieuwde) algemene samenwerkingsconvenant tussen Gemeente, GGD, Scholen, RIAGG, BJZ en AMK	<i>Zie: IJsselland</i>
Gelderland	Arnhem	ASHG Oost- en Midden-Gelderland	Samenwerkingsprotocollen (2004). Bevatten de werkwijze indien kinderen betrokken zijn, alsmede rol AMK. Uit samenwerkingsprotocol: BJZ Gelderland is nadrukkelijk voor kinderen die getuigen zijn (geweest). Er zijn deelprojecten als 'Eigen Kracht Conferenties' en 'Preventieve hulp voor kinderen'.	<i>Gelderland-Midden</i> Indien kinderen getuige/slachtoffer zijn wordt melding gedaan bij het ASHG. (Bij acute problemen melding naar AMK). Via het ASHG gaat melding naar BJZ. Tussen ASHG en BJZ zijn prestatieafspraken vastgelegd.

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Gelderland	Nijmegen	ASHG Gelderland- Zuid (in oprichting)	Doelgroep onder andere kinderen als getuige en slachtoffer. Afspraken frontoffice (ASHG) met backoffice ketenpartners: BJZ en AMK (en de overige)	<i>Gelderland-Zuid:</i> In Nijmegen een protocol: politie meldt alle niet strafrechtelijke en geseponeerde zaken huiselijk geweld bij Meldpunt Bijzondere Zorg (GGD). De kinderen worden rechtstreeks gemeld aan AMK en/of BJZ. In Tiel start binnenkort een vergelijkbaar protocol.
	Apeldoorn	ASHG Apeldoorn	In het Samenwerkingsconvenant Ketenaanpak HG ligt het accent op kinderen als getuige en slachtoffer. BJZ Gelderland is nadrukkelijk ook voor kinderen als getuige. Urgentie meldingen door ASHG afgewogen tegen urgentie andere zaken. Aanbod 'Let op de Kleintjes' door HERA en Spatie (GGZ) aangepast aan plaatselijke situatie en behoeften.	<i>Noord en Oost Gelderland:</i> Sinds 2001 opname in BPS, verwijzing naar BJZ/AMK via gezamenlijk vastgesteld formulier. Hierover is een protocol, waarin tevens monitoring van de casus is geregeld, en eventuele bespreking in een districtelijk Zorg Casus Overleg tussen coördinatoren politie jeugdtaak, AMK en BJZ. Noot: Werkwijze stond model voor verwijzing / landelijke samenwerking BJZ/AMK en politie. Wordt per 2007 landelijk geïmplementeerd.
	Ede	Steunpunt HG West- Veluwe/Vallei	Onderdeel totale samenwerkingsconvenant, BJZ is een van de ondertekenaars.	<i>Zie: Gelderland-Midden</i>

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Utrecht	Utrecht	Advies- en Steunpunt Stad en Regio Utrecht	Er is sinds 2004 een zorgprogramma voor kinderen die slachtoffer of getuige zijn. Samenwerkingspartners o.a. AMK/BJZ, vrouwenopvang, De Waag. Er is hulpaanbod 'Knallende ruzie thuis' voor 7-12-jarigen bij Altrecht. Daarnaast biedt Altrecht de cursus 'Respectvol omgaan met elkaar' voor ouders om heftige ruzies te voorkomen. Daarmee wordt ook voorkomen dat kinderen getuige of slachtoffer daarvan worden.	<i>Utrecht:</i> Er draaiden (mrt '05 – mrt '06) pilots in 4 politiedistricten in samenwerking met BJZ, AMK, gemeenten en GGD. Alle kinderen werden door de politie aangemeld bij BJZ via zorgmeldingsformulieren of casusoverleg. Na evaluatie viel besluit voor inbedding in totale regio, het is nog onduidelijk wie verantwoordelijk is voor de implementatie. Regierol gemeenten hierin onduidelijk. De samenwerkingsafspraken tussen politie en m.n. BJZ moeten nog geconcretiseerd. AMK vraagt zich af of dit hun doelgroep wel is. Vervolghulp is lastig: wachtlijsten (ook bij AMK) en in sommige districten is geen hulpaanbod.
	Amersfoort	Advies- en Meldpunt Eemland Zuid en Heuvelrug	Alle zaken worden geregistreerd, ook op aanwezigheid kinderen. Deze groep geldt als één van de nieuwe doelgroepen, waardoor om die reden basisscholen actief worden betrokken. De GGZ heeft een specifiek aanbod ontwikkeld (voor pubers).	<i>Zie: Utrecht</i>
Noord- Holland	Haarlem	Advies- en meldpunt Zuid- en Midden- Kennemerland	Convenantpartners hebben bij evaluatie en aanpassen samenwerkingsafspraken nadrukkelijk aandacht voor relatie ASHG-AMK.	<i>Kennemerland:</i> Volgens protocol worden alle bij HG betrokken kinderen gemeld bij het AMK. Samenwerking verloopt goed. Twaalf instellingen met aanbod voor jeugdhulpverlening. Knelpunt: terughoudendheid bij signaleerders (huisartsen, scholen, ook politie) bij aanmelden van kinderen als getuige bij AMK. Meer voorlichting nodig.

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Noord-Holland	Hilversum	ASHG Gooi- en Vechtstreek	Er wordt een convenant opgesteld met medewerking van Politie, MD, BJJ, AMK, Jellinek, Vrouwenopvang, GGZ en De Waag. Er is een protocol samenwerking ASHG en AMK.	<i>Gooi- en Vechtstreek:</i> Kinderen als getuige in politieregistratie ingevoerd. Meldingen bij het AMK en doorverwijzingen naar ASHG en BJJ worden via een standaardformulier gedaan. Er wordt naar een manier gezocht om geregistreerde kinderen sneller bij de hulpverlening terecht te laten komen.
	Den Helder	ASHG Kop van Noord- Holland	Er moeten nog samenwerkingsafspraken gemaakt worden; de mogelijkheden voor passend aanbod voor kinderen als getuige moet nog worden onderzocht.	<i>Noord Holland-Noord:</i> Indien kinderen getuige zijn van HG wordt altijd, eventueel door tussenkomst van de jeugd-coördinator, een melding gedaan bij AMK. Jeugdzorg geeft hieraan hoge prioriteit. Knelpunt: Melding moet aan veel eisen voldoen, is in te zien door de ouders/verzorgers en kost daardoor veel tijd. Geen zicht op hulpverleningstraject.
	Amsterdam	ASHG Amstelland en Meerlanden	Op initiatief van de Bestuursdienst van de Gemeente Amsterdam, Project HG, hebben 20 instellingen zich (okt. 2005) in principe achter een intentieverklaring gesteld over de aanpak voor kinderen als getuige. Deze groep zal op dezelfde wijze worden gescreend en opgevangen als slachtoffers kindermishandeling. Ondertekening intentieverklaring moet nog. In vijf politiedistricten lopen groepen Let op de Kleintjes (8-12 jaar). Jaarlijks nemen in totaal 60 kinderen deel. Het aanbod wordt momenteel bijgesteld.	<i>Amsterdam-Amstelland:</i> Als politie reden tot zorg heeft meldt zij kinderen bij Vangnet Jeugd (GGD). Deze doet onderzoek en organiseert (en bewaakt voortgang) hulp aan m.n. ouders (opvoedings-ondersteuning, systeemtherapie, verslavingszorg, e.d.). Koppelen terug naar politie. Knelpunten: AMK/BJJ laten meldingen te lang liggen, en doen er te weinig mee. Groepsaanbod van AMW en Vov voor kinderen is voor beperkte leeftijdsgroep toegankelijk, nadat geweld is gestopt .

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Noord- Holland	Alkmaar	ASHG Noord- Kennemerland	Intern protocol waarin o.a. signaleren van zorgbehoefte betreffende betrokken kinderen; Informeren over gevolgen en impact huiselijk geweld, met name voor kinderen. Specifieke taak AMK: opnemen meldingen huiselijk geweld waar kinderen betrokken zijn (ook als getuige); geven van advies. Inzetten trajecten rondom KM. BJZ biedt individuele hulp en groepshulpverlening.	Zie: <i>Noord Holland-Noord:</i>
	Zaanstad	ASHG Zaanstreek- Waterland	Sinds januari 2006 onderdeel algehele convenant, BJZ en AMK nemen onder andere deel aan casuïstiekoverleg	<i>Zaanstreek-Waterland:</i> Een uittreksel van het project 'kindspoor' is in het protocol HG opgenomen: alle kinderen worden ingevoerd in politieregistratie en gemeld bij AMK. Er is geen zicht op het vervolg rond eventuele hulpverlening.
Zuid- Holland	Delft	ASHG Delft, Westland en Oostland	Protocol Kindspoor aanwezig.	<i>Haaglanden:</i> Protocol Kindspoor Hollands-Midden en Haaglanden: alle kinderen worden door jeugdrechercheurs bij Kindspoor aangemeld. Politie geeft eigen folder over Kindspoor aan ouders/verzorgers. Als zij geen toestemming geven voor melding wordt Raad ingeschakeld. Altijd terugkoppeling via intake team Kindspoor.
	Den Haag	ASHG Den Haag	Samenwerkingsafspraken met onder andere AMK vastgelegd in een convenant. Kindspoor met Bureau Jeugdzorg en AMK, Raad en Politie	Zie: <i>Haaglanden</i>

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Zuid- Holland	Gouda	ASHG Midden- Holland	'Samenwerkingsafspraken met zeer veel instellingen'. (hier is het traject 'Kindspoor').	<i>Hollands-Midden:</i> Protocol Kindspoor: alle meldingen gaan naar het AMK. De Sociale Jeugd- en Zedenpolitie coördineert de meldingen en houdt zicht op de HG-zaken. De samenwerking verloopt goed.
	Vlaardingen	Steunpunt HG Nieuwe Waterweg Noord	Kindspoor vastgelegd op 29 november 2004	<i>Rotterdam-Rijnmond</i> Onderdeel van standaardprotocol HG: politie moet alle kinderen aanmelden bij BJZ/AMK. In 2005 meer dan 250 doorverwijzingen. Jeugdcoördinator checkt alle HG zaken, bekijkt of er kinderen in het spel zijn en meldt deze aan.
	Spijkenisse	ASHG Zuid- Hollandse Eilanden	Per gebied is verschil: soms is er niets, soms wel iets geregeld. Dat is zelfs in de vorm van een programma voor kinderen als getuige: Kindspoor	<i>Zie: Rotterdam-Rijnmond</i>
	Leiden	ASHG Zuid- Holland- Noord	Kindspoor netwerken: 2 over (preventie) kindermishandeling en 1 casuïstiekoverleg Kindspoor.	<i>Zie: Hollands-Midden</i>
	Rotterdam	ASHG regio Rotterdam	Samenwerkingsafspraken zijn in ontwikkeling. Het Kindspoor zal gefaseerd worden ingevoerd vanaf het najaar van 2006 tot en met 2007.	<i>Rotterdam-Rijnmond</i> Onderdeel van standaardprotocol HG: politie moet alle kinderen aanmelden bij BJZ/AMK. In de praktijk echter nog onvoldoende uitgevoerd. Op dit moment loopt het regiobreed stuk op de capaciteit van het AMK. Districten willen graag snel aansluiten, maar moeten de pilot afwachten. Excessen worden natuurlijk wel gemeld.

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Zeeland	Vlissingen	ASHG Zeeland	Kinderen als getuige zijn belangrijke doelgroep in de 'Raamovereenkomst' ASHG met de samenwerkingspartners. In het 'Justitieel Casusoverleg' (waarin o.a. Reclassering, BJZ/AMK) is voorjaar '06 een uitgewerkte Kindspoor-notitie besproken. Op korte termijn worden hierover afspraken gemaakt.	<i>Zeeland:</i> Kinderen worden via casusoverleg HG gemeld bij AMK, een bureaucratisch traject. Regelmatig in dit overleg terugkoppeling stand van zaken mbt de kinderen als getuige. Samenwerking met BJZ is goed.
Brabant	Den Bosch	ASHG Brabant- Noord	Samenwerkingsafspr. tussen ASHG en AMK. Uit Plan van aanpak Project huiselijk geweld Gemeente Den Bosch: er is vanuit GGD een Kindspoor opgezet, onderdeel van deelproject Kinderen en Jongeren (ook als slachtoffer). Protocol uitgewerkt door GGD.	<i>Brabant-Noord:</i> In alle districten is inmiddels het project Kindspoor, ontwikkeld door de GGD. De samenwerking is goed. De gemeenten proberen nu met BJZ tot samenwerkingsafspraken te komen over uitwisselen van gegevens. 'Veiligheidshuizen' in de regio hebben positief effect op aanpak. Zij bewaken de voortgang, mede door wekelijks casusoverleg.
	Eindhoven	Meldpunt STOP HG Eindhoven	Alle meldingen en aangiften bij de politie komen in het Casusoverleg huiselijk geweld. Deelnemers Politie, OM, Reclassering, Slachtofferhulp, ASHG en AMK. AMK fungeert als 'vooruitgeschoven loket'. Meldingen over kinderen worden door AMK opgepakt (of er gemeld wordt is afhankelijk van de situatie).	<i>Brabant Zuid-Oost:</i> In de voorlichtingen naar de politieafdelingen wordt sterk aandacht voor de kinderen gevraagd. In de casusbehandeling is er een aparte lijst gemaakt (met AMK), waarin de kinderen zijn vermeld.
	Helmond	Meldpunt Stop HG regio Peelland	Informatie over kinderen als getuige niet gevonden. Op de website staan uitsluitend slachtoffers en plegers als doelgroepen genoemd.	<i>Zie: Brabant Zuid-Oost</i>

Provincie	Regio/ Centrumgemeente	Naam ASHG	Afspraken rond kinderen vanuit ASHG's	Afspraken rond kinderen uit de politieregio's
Brabant	Tilburg	ASHG Midden-Brabant	District Tilburg: als onderdeel algemene convenant aandacht voor kinderen, geen specifiek protocol. Sinds september 2005 deelname BJZ/AMK aan maandelijks casusoverleg. Sinds juni wekelijks Screeningsoverleg in het Veiligheidshuis ingesteld (OM, Politie, AMW, Reclassering, AMK en ASHG), waarin alle mutaties HG van de politie behandeld worden (ong. 100 per mnd). In district Oosterhout nog geen structurele overleggen. Knelpunt: wachtlijsten en werkdruk AMK, waardoor er weinig met meldingen gebeurt en geen terugkoppeling plaatsvindt.	<i>Midden-West Brabant</i> Kinderen als getuige worden door de coördinator standaard gemeld bij AMK. Politie is lid van zowel Casus- als Screeningsoverleg, waarin alle mutaties HG van politie worden besproken. In district Oosterhout zijn geen overleggen, wel in voorbereiding.
	Breda	ASHG West-Brabant	Aanwezige kinderen worden wel geregistreerd. Verder niets over aanpak vermeld.	Zie: <i>Midden-West Brabant</i>
Limburg	Venlo	ASHG Noord en Midden Limburg	Men wil 'Let op de kleintjes!' aanbieden. BJZ krijgt 'zorgmeldingen' van gezinnen met HG waar kinderen als getuige onderdeel kunnen zijn (Uit Plan van Aanpak 2004).	<i>Limburg Noord:</i> M.b.t. tot kinderen zijn er geen afspraken. Wel is de afspraak dat alle HG zaken naar het MW gaan, deze beoordeelt of kinderen hulpverlening nodig hebben.
	Maastricht/Heerlen	Adviespunt HG Zuid-Limburg	Geen specifieke aandacht voor kinderen als getuige in projectplan.	<i>Limburg Zuid:</i> De politie stelt in alle 4 districten altijd casuïstiek van alle HG zaken (dus ook over de minderjarigen) beschikbaar voor de samenwerkingspartners die met gezin aan de slag gaan. Knelpunt is centrale casusregie, het dagelijks checken op HG en uitzetten van acties vanuit de politie. Ook heeft de politie onvoldoende zicht op totale keten en is er onvoldoende afstemming.